

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZ ŤAHOV

Evidenčné číslo: 105002//B/2024/36122358762465284

**Fenomén ukrajinizácie a jeho vplyv na ekonomiku
modernej Ukrajiny**
Bakalárska práca

2024

Emiliia Kachalaba

**EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV**

**Fenomén ukrajinizácie a jeho vplyv na ekonomiku
modernej Ukrajiny**
Bakalárska práca

Študijný program: medzinárodné ekonomické vzťahy

Študijný odbor: ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Vedúci záverečnej práce: Ing. Boris Dziura, PhD..

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som bakalársku prácu s názvom: Fenomén ukrajinizácie a jeho vplyv na ekonomiku modernej Ukrajiny, vypracovala samostatne pod vedením svojho vedúceho: Ing. Boris Dziura, PhD. a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

(Podpis študenta)

Pod'akovanie

Chcem sa pod'akovať vedúcemu tejto práce Ing. Borisovi Dziurovi, PhD. za jeho odbornú pomoc, užitočné rady a konštruktívne pripomienky.

Abstrakt

KACHALABA, Emiliia: *Fenomén ukrajinizácie a jeho vplyv na ekonomiku modernej Ukrajiny*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Vedúci záverečnej práce: Ing. Boris Dziura, PhD. Bratislava: FMV, 2024, 51 s.

Cieľom záverečnej práce je konceptualizácia podstaty a povahy národa, ktorá by spojila politologické a etnologické teórie národa na novej teoretickej a metodologickej úrovni a umožnila vytvoriť základný univerzálny model národného spoločenstva, na základe ktorého je možné skúmať reálne fungujúce národy. Práca je rozdelená do troch kapitol. Obsahuje 2 grafy. Prvá kapitola je venovaná etapám a dôsledkom politiky ukrajinizácie v Ukrajinskej SSR v rokoch 1917 až 1930. V ďalšej časti sa charakterizujú hlavné úlohy a metódy práce. Záverečná kapitola sa zaoberá skúmaním a analýzou vývoja jazykového zákonodarstva na Ukrajine a vplyvu ukrajinského jazyka na hospodárstvo krajiny. Výsledkom riešenia danej problematiky je charakteristika dôležitosti jazykovej otázky na Ukrajine a jej hlbokého vplyvu na formovanie národnej identity. Procesy ukrajinizácie, ktoré prebiehali v rôznych historických obdobiach, mali významný vplyv na vedomie ukrajinského národa a formovali zložitú dynamiku jazykovej politiky. Okrem toho sa zistilo dôležité prepojenie medzi ukrajinským jazykom a ekonomikou krajiny, čo zdôrazňuje potrebu integrovaného prístupu k rozvoju budúcej politiky.

Kľúčové slová: ukrajinizácia, ekonomika, identita

Abstract

KACHALABA, Emiliia: *The phenomenon of Ukrainization and its impact on the economy of modern Ukraine*. - University of Economics in Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy – Thesis Supervisor: Boris Dziura, PhD. Bratislava: FMV, 2024, 51 p.

The aim of the thesis is to conceptualize the essence and nature of the nation, which would bring together the political science and ethnological theories of the nation at a new theoretical and methodological level and enable the creation of a basic universal model of the national community, on the basis of which it is possible to study real functioning nations. The thesis is divided into three chapters. It contains 2 graphs. The first chapter is devoted to the stages and consequences of the policy of Ukrainization in the Ukrainian SSR between 1917 and 1930. The next section characterizes the main tasks and methods of the work. The final chapter examines and analyses the development of language legislation in Ukraine and the impact of the Ukrainian language on the country's economy. As a result of the treatment of the given problem, the importance of the language issue in Ukraine and its profound influence on the formation of national identity is characterized. The processes of Ukrainization, which took place in different historical periods, had a significant impact on the consciousness of the Ukrainian nation and shaped the complex dynamics of language policy. In addition, an important link between the Ukrainian language and the country's economy has been identified, highlighting the need for an integrated approach to future policy development.

Keywords: Ukrainianization, economy, identity

Obsah

Zoznam použitých skratiek	8
1 Súčasný stav riešenej problematiky	11
2 Cieľ práce, metodika a metódy skúmania	25
3 Výsledky práce	26
3.1 Charakteristika jazykovej problematiky na Ukrajine	26
3.2 Vývoj jazykovej legislatívy na Ukrajine	32
3.3 Export z ukrajinského jazyka	40
Záver	44
Zoznam použitej literatúry	45

Zoznam použitých skratiek

SSR Sovietska socialistická republika

RKS(B) Ruská komunistická strana bolševikov

KS(B)U Komunistická strana (bolševikov) Ukrajiny

UÚR Ukrajinská ústredná rada

UKS Ukrajinská komunistická strana

USSR(B) Ukrajinská strana socialistov-revolucionárov (bolševikov)

VÚVV Všeukrajinský ústredný výkonný výbor

RLK Rada ľudových komisárov

MKSU Mladá komunistická strana Ukrajiny

RSFSR Ruská sovietska federatívna socialistická republika

KSSZ Komunistická strana Sovietskeho zväzu

Úvod

Existencia dvojítých identít a rozdielnych geopolitických orientácií viedla k ešte väčšej polarizácii ukrajinskej spoločnosti. Multikultúrna ukrajinská spoločnosť ani počas všetkých rokov nezávislosti nedokázala pochopiť a správne rozhodnúť o jazykovom základe svojho duchovného rozvoja. Kultúrna paradigma ako jedna zo základných súčastí inštitucionalizácie ukrajinského štátu spolu s jeho jazykovou zložkou ešte nebola nahradená paradigmou, ktorá by adekvátne zodpovedala civilizačným výzvam súčasnosti. Stereotypy historického vedomia vedú k tomu, že otázka dvojjazyčnosti sa čoraz viac stáva predmetom politických špekulácií. Emocionálne zafarbenie tohto problému takmer a priori odmieta jeho právne, vedecké riešenie. V súčasnej ukrajinskej spoločnosti neexistuje pochopenie, že bez národnej identity, ktorej základom je jeden jazyk, sa krajina mení na "failed state", štát, ktorý zlyhal.

Suverénna Ukrajina stále nemá oficiálnu štátnu koncepciu etno-národnej politiky a budovania národa, hoci akademické inštitúcie a jednotliví etnopolitici opakovane navrhovali oficiálnym orgánom návrhy tohto dôležitého programového dokumentu¹. Od volieb k voľbám sa zintenzívňuje práca politických strán na zdôvodnení strategických a taktických ustanovení etnonacionálnej politiky na Ukrajine. Tieto predstavy sa spravidla stávajú základnými argumentmi ostrého politického a ideologického boja, ktorý Ukrajincoď ďalej rozdeľuje. Ústava Ukrajiny hovorí o dvoch hlavných subjektoch historického procesu: o "ukrajinskom národe" v čisto etnickom zmysle slova a o "ukrajinskom národe" ako súbore "občanov Ukrajiny všetkých národností"².

Cieľom je konceptualizácia podstaty a povahy národa, ktorá by spojila politickú a etnologickú teóriu národa na novej teoretickej a metodologickej úrovni a umožnila vytvoriť základný univerzálny model národného spoločenstva, na základe ktorého je možné uskutočňovať štúdie skutočne existujúcich národov, typologizovať ich a pod.

Z hľadiska akademického významu má táto práca osobitný význam pre pochopenie vplyvu fenoménu ukrajinizácie na hospodárstvo súčasnej Ukrajiny. Kombinuje rôzne perspektívy a poskytuje nielen prehľad politických a sociokultúrnych aspektov ukrajinizácie, ale aj dôsledky tohto procesu. Práca je komplexnou analýzou historických faktorov, politických zmien a ekonomických trendov, ktorá poskytuje hlboké pochopenie

¹ YEVTUKH, Vladimir. *Etnopolityka v Ukrajini: pravnychyy ta kul'turolohichnyy aspekty*. Kyiv : Feniks, 1997. p. 210-215. ISBN 5-87534-171-8; KOTYHORENKO, Viktor. Do pytannya pro kontseptual'ni zasady etnonatsional'noyi polityky Ukrainy. In *Politychnyy menedzhment*. Kyiv: Tsentr sotsyal'nykh komunikatsiy, 2006, vol. 19, no. 4, p. 20-43. ISSN 2078-1873

² Ústava Ukrajiny, kapitola 1, čl. 3, 5, 10 [elektronický zdroj]. [citované 15.1.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

vplyvu ukrajinizácie na rôzne sféry ukrajinskej spoločnosti. Táto téma nebola doteraz v slovenskom ani anglickom jazyku spracovaná tak komplexne a podrobne, ako je to prezentované v tejto práci.

1 Súčasný stav riešenej problematiky

Táto kapitola sa zameriava na dejiny ukrajinizácie na sovietskej Ukrajine. Ukrajinizácia bola rozšírenie spoločenských funkcií ukrajinského jazyka, jeho zavedenie do oficiálneho používania v štátnych, politických, verejných, kultúrnych a vzdelávacích inštitúciách a organizáciách v 20. rokoch 20. storočia v Ukrajinskej SSR a v miestach, kde žili Ukrajinci v iných republikách ZSSR³.

1.1 Ukrajinizácia v rokoch 1917-1920

Podstatu národného obrodzenia definovala jednomyselná požiadavka dekrétov a uznesení všetkých spolkov a organizácií: "ukrajinizácia všetkých odvetví života"⁴. UÚR túto požiadavku uviedol do praxe, do širokého obehu uviedol pojem "ukrajinizácia" a začal procesy, ktoré tvorili jej obsah. Vo svojej rezolúcii z 22. apríla 1917. UÚR definovala, že všetky svoje aktivity vykonáva "na základe princípu ukrajinizácie všetkého života na Ukrajine"⁵. To znamená, že išlo o ukrajinizáciu ako komplexný proces celého národného, politického, štátotvorného, sociálno-ekonomického a duchovného rozvoja ukrajinského národa. Týmto pojmom označoval tak obsah a formy širokého rozvoja spoločnosti, ako aj jednotlivé úseky života ľudu, konkrétne štruktúry a organizácie. V tej istej rezolúcii sa hovorilo o "ukrajinizácii armády", ktorá je "neoddeliteľnou súčasťou tohto programu". Správa UÚR pre Dočasnú vládu z 22. apríla 1917 hovorila o širokom chápaní procesu ukrajinizácie: "...Úspechy národnej školy, armády, ukrajinizácia celého života na Ukrajine majú vo svojich koreňoch predovšetkým ... oživené a oslobodené cítenie a dôstojnosť človeka"⁵.

Proces ukrajinizácie zároveň UÚR považoval za úzko spojený so zabezpečením práv národnostných menšín. Už v správe o vzniku UÚR (marec 1917) sa hovorilo o realizácii snáh ukrajinizácie "so zabezpečením práv národnostných menšín - Rusov a iných". Toto opakovane uviedol M. S. Hruševskij⁵. Práva národnostných menšín boli zakotvené v zákone "O národno-osobnostnej autonómii", ktorý bol prijatý 9. januára 1918. To znamená, že v procese ukrajinizácie sa nikto nechystal derusifikovať napríklad Rusov žijúcich na Ukrajine. Popri ich slobodnom používaní ruského jazyka a iných výdobytkov

³ ZHOVTOBRYUKH, Mykhaylo et al. *Ukrayinizatsiya*. In *Ukrayins'ka mova : entsyklopediya*. Kyiv : Ukrajinська encyklopedija im. M.P. Bažana, 2000, 752 p. ISBN 966-7492-07-9. [elektronický zdroj]. [citované 15.1.2024] Dostupné na: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um120.htm>

⁴ VYNNYCHENKO, Volodymyr. *Vidrodzhennya natsiyi Chapter 1*. Kyiv - Viden': Dzvin, 1920. p. 77. ISBN 9662186247

⁵ VERSTYUK, Vladyslav et al. *Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy*. 1. vydanie. Kyiv: Naukova dumka, 1996. p. 44, 70, 96-97. ISBN 966-00-0012-X

ich pôvodnej kultúry išlo o to, aby sa obohatili o zodpovedajúce výdobytky Ukrajincov, ktorí tvorili absolútnu väčšinu obyvateľstva regiónu, v ktorom žili.

Ukrajinizácia sa prejavovala predovšetkým v národnom charaktere samotnej UÚR, ktorá tento proces iniciovala a viedla. Osobitnú pozornosť venovala oživeniu národného obsahu a foriem duchovného života, čo bolo zasa dôležitým faktorom rozvoja ukrajinizácie v iných oblastiach. Rodný jazyk sa vo veľkej miere zavádzal do školstva, štátnych a neštátnych inštitúcií, politického života, cirkvi atď. Ukrajínčina sa začala vyučovať všade na školách: ukrajinská história, ukrajinský jazyk, literatúra, právo, geografia, etnografia, maliarstvo a pod. Rozvíjala sa národná tlač, vydávanie kníh, múzeá a vzdelávacie aktivity. Po vyhlásení III. univerzálu sa týmito otázkam venovalo 15 osobitných zákonov prijatých UÚR.

Významným fenoménom ukrajinizáčného procesu bola aktívna účasť ukrajinskej armády, ktorá stála na čele boja za oslobodenie ľudu a obnovenie svojho štátu, a to popri politických stranách a rôznych verejných združeniach. Už v marci 1917 sa v Kyjeve konalo Ukrajinské vojenské veche - zhromaždenie vojakov, dôstojníkov a ďalších ukrajinských vojenských pracovníkov, ktoré sa vyhlásilo za Ústavodarnú ukrajinskú vojenskú radu a vyzvalo na vytvorenie ukrajinskej národnej armády. Táto Rada odporučila, "aby vo všetkých plukoch, v ktorých majú väčšinu Ukrajinci, bola okamžite a aby sa takéto pluky doplnili Ukrajincami a aby sa do veliteľského zboru vymenovali dôstojníci ukrajinskej národnosti"⁶. Všeobecný národnostný vzostup, a to aj medzi ukrajinskými vojakmi, urobil svoje. V dňoch 10. - 15. mája 1917 sa konal prvý celoukrajinský vojenský kongres. Jeho rozhodnutia svedčia o nadšení, ktoré vládlo medzi jeho 900 účastníkmi. Toto fórum v mene 1,5 milióna ukrajinských vojakov vyjadrilo dôveru UÚR, žiadalo autonómiu Ukrajiny a vytvorenie ukrajinskej národnej armády⁶.

Jedným z hlavných smerov ukrajinizácie tohto obdobia bola ukrajinizácia štátnosti - činnosť zameraná na obnovu a rozvoj vlastného národného štátu. Už v jeho I. univerzále bola proklamovaná vôľa uvoľnených Ukrajincov-otrokov: "Nech má ukrajinský národ vo vlastnej krajine právo riadiť svoj vlastný život". Odpor voči ukrajinizácii, sebaurčeniu nášho národa, obnove jeho duchovného života, štátnosti, rozvoju ukrajinských ozbrojených síl kládla Dočasná vláda Ruska, jej podriadené administratívne štruktúry, velenie armády, niektoré ruské strany a spolky.

⁶ VERSTYUK, Vladyslav et al. Berezen' – lystopad 1917 roku: Dokumenty i materialy. In *Ukrayins'kyi natsional'no-vyzvol'nyy rukh*. Kyiv: Vydavnytstvo Oleny Telihy, 2003. p. 49, 279-284. ISBN 966-7018-70-9

Charakteristický bol aj vývoj názvov a obsahu dokumentov UÚR. Ak spočiatku mali apelatívny a odporúčací charakter - "výzvy", "nariadenia", "uznesenia" - po tom, ako UÚR získala legitimitu Národného zhromaždenia, prijala "nariadenia" a "uznesenia" so záväznými predpismi ako čisto ukrajinské právne akty. A od júna 1917, po skúsenostiach Bohdana Chmelnického a ďalších hetmanov, začala vydávať "univerzálie", ktoré slúžili ako ústavné akty. V prvom univerzáli sa priamo uvádzalo: "Ukrajinské ľudové zhromaždenie (Sejm), zvolené všeobecným, rovným, priamym a tajným hlasovaním, nech zabezpečí poriadok a poriadok na Ukrajine. Iba naše ukrajinské zhromaždenie má právo vydávať všetky zákony, ktoré by tu na Ukrajine mali nastoliť poriadok." V tomto dokumente sa prvýkrát použil pojem "zákony" na označenie aktov ukrajinskej inštitúcie, hovorilo sa o najvyššom zákonodarnom orgáne, "Všeukrajinskom zhromaždení", a o oddelení zákonodarnej a výkonnej moci. Zároveň bola zvolená komisia na prípravu štatútu, t. j. ústavy Ukrajiny. 16. júla 1917. UÚR schvaľuje Štatút Generálneho sekretariátu, "ktorý je najvyšším riadiacim orgánom Ukrajiny" Názov "zákon" sa začal vo všeobecnosti používať v súvislosti s konkrétnymi právnymi aktmi v novembri 1917, po treťom všeobecnom. Celkovo bolo po vzniku UÚR prijatých približne 90 jej zákonov a právnych aktov vrátane Ústavy.

Už pod bezprostrednou hrozbou štátneho prevratu prijala UÚR 29. apríla 1918 dokument, ktorý mal upevniť výdobytky ukrajinizácie - Štatút o štátnom zriadení, právach a slobodách UÚR - Ústavu štátu⁷. Vyhlásila Ukrajinu za zvrchovanú demokratickú parlamentnú republiku, v ktorej boli občanom zaručené široké práva a slobody.

Vzhľadom na uvedené skutočnosti je potrebné proces označovaný pojmom "ukrajinizácia", jeho vznik a obsah vzhľadom na historické skutočnosti spájať predovšetkým s činnosťou UÚR. V tomto zmysle je sotva vhodné nahradiť tento pojem pojmom "deukrajinizácia". Koniec koncov, pojem "ukrajinizácia" sa začal široko používať v roku 1917 ako odraz hlavného smeru a obsahu vtedajších revolučných udalostí na Ukrajine a činnosti národnopolitických síl. Neskôr tento termín sovietske orgány používali na označenie obsahovo oveľa užšej politiky (bez vytvorenia národného nezávislého štátu s vlastnou armádou, diplomatickou službou, menovým systémom atď. bez pluralizmu politických síl, bez samostatnej ekonomiky atď. V roku 1917 nešlo o ukrajinizáciu národa (ten bol a zostal ukrajinský) a ani len o de-rusizáciu, t. j. o zastavenie umelého nahrádzania vlastnej identity ruským jazykom, kultúrou, štátnosťou atď. Politika ukrajinizácie, ktorú

⁷ VERSTYUK, Vladyslav et al. *Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy*. 2. vydanie. Kyiv: Naukova dumka, 1996. p. 330-335. ISBN 966-00-0011-1

iniciovala UÚR, spočíva predovšetkým v zosúladiení obsahu a foriem činnosti tých inštitúcií, ktoré jej slúžia, s národnou podstatou prevažnej väčšiny obyvateľstva - Ukrajincov - vytvárajúcich vlastný štát, v zabezpečení jednoty ukrajinských krajín, riadneho fungovania ich štruktúr, zamestnancov, politických a verejných organizácií, vzdelávacích inštitúcií, vedy, rôznych druhov umenia, médií, vzostupu národnej kultúry, duchovnosti, jazyka atď.

1.2 Ukrajinizácia 20. a 30. rokov 20. storočia

Obdobie 20. - 30. rokov 20. storočia patrí k najzložitejším v ukrajinských dejinách. Z politického hľadiska možno toto obdobie charakterizovať ako obdobie, keď boľševici prejavili záujem o ukrajinstvo, čo bolo spôsobené viacerými dôvodmi. Komunisti sa snažili pritiahnuť dedinu na svoju stranu, získať medzinárodnú prestíž a dôveru miestnej inteligencie. Ukrajinizáciu možno interpretovať aj ako dôkaz slabosti úradov, ktoré nevedeli, ako zastaviť prúd národného obrodzenia po národno-demokratickej revolúcii na Ukrajine v rokoch 1917 - 1920.

Existencia sovietskej moci teda priamo závisela od konkrétnych krokov na vyriešenie medzietnických rozporov. Preto po urýchlennom vytvorení Zväzu sovietskych socialistických republík s ideologickou clonou "internacionalizmu" museli boľševici dať "úplatok" národom Ruska - vyhlásiť politiku tzv. korenizácie, ktorej podstatou je snaha boľševického vedenia viesť a kontrolovať proces národného obrodzenia na periférii. Na Ukrajine sa táto politika nazývala "ukrajinizácia". Tento názov nijako nezodpovedal procesom, ktoré prebiehali v oblasti spoločenského a kultúrneho života na Ukrajine. Počas oslobodzovacích bojov v rokoch 1917 - 1920 sa proces obrody ukrajinského jazyka, kultúry a štátnosti zintenzívnil.

Termín "ukrajinizácia", ktorý sa stal na Ukrajine pomerne populárny, boľševici používali na vytvorenie prevažne národného administratívneho aparátu proimperiálneho charakteru, ktorý by bol bezvýhradne podriadený vôli Moskvy a prispel by k posilneniu kontroly nad národno-kultúrnymi procesmi. Predstavitelia sovietskych orgánov a národných síl Ukrajiny zaujali pri riešení národnostnej otázky diametrálne odlišné postoje. Ľudový komisár školstva Ukrajiny A. Šumskij sa domnieval, že "rast ukrajinskej kultúry a ukrajinskej inteligencie prebieha rýchlym tempom, že ak sa tohto pohybu nechopíme, môže nás minúť"; I. Stalin s tým plne súhlasil⁸. Iná vec je, že po tom, ako sa národné hnutie "dostalo do našich rúk", sa A. Šumskij a jeho stúpenci snažili národné obrodzenie

⁸ BOYKO, Oleksandr. *Istoriya Ukrayiny*. 1. vydanie. Kyiv: Akademiya, 1999. p. 356-358, 360. ISBN 978-966-580-497-0

rozvíjať a prehľbovať, kým Stalin, ktorý hlásal, že v dlhodobom horizonte sa národy spoja, ho chcel vykastrovať a obmedziť.

Preto boľševická strana sa zaujímalala o ukrajinizáciu nie kvôli rozvoju ukrajinskej štátnosti, ale skôr kvôli udržaniu kontroly nad Ukrajinou. Ústredný výbor KS(b)U varoval pred nedostatočnou aktivnosťou straníckych mas v súvislosti s ukrajinizáciou, ktorá mohla viesť k politickému aktivizmu a rastu národného povedomia, čo by mohlo priniesť strane politické komplikácie.

RKS(B) ani KS(B)U nemali prakticky žiadne ukrajinské národne uvedomelé a vzdelané kádre. V roku 1922 mala KS(B)U 23 % Ukrajincov a 54 % Rusov, pričom väčšina Ukrajincov používala ruský jazyk⁹. Potom sa ich počet zvýšil v dôsledku prieniku UKS a USSR(B) a v roku 1925 to bolo 37 %, v roku 1927 v dôsledku zvýšeného prijímania Ukrajincov 47 % strany a v roku 1933 61 %¹⁰.

Štátny aparát Ukrajiny bol rusifikovaný. Na začiatku 20. rokov 20. storočia tvorili 80 % obyvateľstva republiky Ukrajinci a 20 % iné národnosti. Zároveň podľa vlády republiky 95 % sovietskych orgánov obsluhovali ruskí alebo rusifikovaní pracovníci¹¹.

Stav školského vzdelávania ukrajinského obyvateľstva nebol najlepší. Na jar 1919 bolo 121 stredných škôl pre 77,1 % ukrajinského obyvateľstva a 950 pre 12,6 % ruského obyvateľstva, t. j. len 10,8 % všetkých stredných škôl bolo pre domáce obyvateľstvo a 84,7 % pre ruské obyvateľstvo. Na začiatku 20. rokov z päťtisíc profesorov, ktorí prežili na sovietskej Ukrajine, tvorili Ukrajinci len 0,5 %. Z 3 720 oblastných, okresných a krajinských vedúcich predstaviteľov iba 797 ovládalo ukrajinský jazyk.

Sovietsky aparát v republike bol prevažne neukrajinský. Podľa údajov z roku 1923 Ukrajinci nepresahovali 35 %. Väčšinu zamestnancov ľudových komisariátov tvorili: 40% Židia, 37 Rusov a len 14 Ukrajincov. Začiatkom roka 1924 mala KP(b)U 57 000 členov a kandidátov strany, z ktorých len jednu tretinu tvorili Ukrajinci.

Preto ukrajinizácia za takýchto okolností neprichádzala do úvahy. Mohol národ, ktorý bol v podstate zbavený národnej štátnosti, vyznávať ukrajinizáciu politiku?

Vedúci predstavitelia komunistckej strany a štátu oprávnenne považovali vzdelávací systém za spoľahlivý nástroj na propagáciu ich ideológie. V tomto duchu bola formulovaná

⁹ BORYS'ONOK, Olena. Obhovorennja problem ukraïnizatsii vyshchym partiynym kerivnytstvom u 1922 – 1923 rr. In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 2000, no. 4, p. 91. ISSN 0130-5247

¹⁰ LANOVIK, Bohdan - LAZAROVYCH, Mykola. *Istoriya Ukrainy*. 2. vydanie. Kyiv: Znannya-Pres, 2003. p. 383, 385, 386. ISBN 966-311-001-5

¹¹ LOZYT'S'KYI, Volodymyr. Polityka ukraïnizatsiyi v 20-30-kh rokakh: istoriya, problemy, uroky. In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 1989, no. №3. p. 47-48. ISSN 0130-5247

štátna vzdelávacia politika, ktorá sa zameriavala na rovnaké uplatňovanie ukrajinského jazyka vo všetkých inštitúciách. Uznesenie VÚVV z februára 1920 vyžadovalo používanie ukrajinčiny na rovnakej úrovni ako ruština vo všetkých civilných a vojenských inštitúciách. Navrhnuté opatrenia zahŕňali vypracovanie plánu realizácie, vydanie potrebných učebníc a podporu výučby ukrajinčiny pre sovietskych zamestnancov vo večerných školách.

Realizácia politického kurzu obnovy ukrajinského jazyka a kultúry v rokoch 1920-1922 bola náročná kvôli zložitej politicko-vojenskej situácii v republike a v celej krajine. Na tento proces mali vplyv protiukrajinské postoje v špičkách KS(B)U, dominancia ruskej buržoázie a inteligencie, ktoré boli podriadené Moskve. Bolo veľa takých, pre ktorých sa ukrajinčina spájala s nacionalizmom a kontrarevolúciou.

Dňa 1. augusta 1923 bol vydaný výnos VÚVV a Rady ľudových komisárov Ukrajinskej SSR "O opatreniach na zrovnoprávnenie jazykov a podporu ukrajinského jazyka" a 27. júla výnos Rady ľudových komisárov Ukrajinskej SSR "O opatreniach na ukrajinizáciu vzdelávacích a kultúrno-osvetových inštitúcií"¹². Všetci zamestnanci štátnych inštitúcií museli ovládať ukrajinský aj ruský jazyk. Podľa výnosu RLK Ukrajinskej SSR z 27. júla mali spoločenské vzdelávacie inštitúcie do dvoch rokov prejsť na ukrajinský jazyk. Plánovala sa postupná ukrajinizácia odborného školstva vrátane vzdelávacích inštitúcií a územných jednotiek Ukrajinského vojenského okruhu¹³. Osobitná pozornosť sa venovala ukrajinizácii štátnych orgánov. V druhej polovici 20. rokov takmer 75 % miestnych štátnych inštitúcií a organizácií, vrátane 30 až 60 % republikových komisariátov a oddelení, začalo písať svoje záznamy v ukrajinčine. Zároveň však ukrajinizácia straníckych, odborových a komsomolských aparátov prebiehala pomaly¹¹.

V roku 1923 ukrajinizačná kampaň, aj keď naberala na obrátkach, bola niekedy neorganizovaná a spontánna. Niektoré správy zdôrazňovali nízku aktivitu smerom k ukrajinizácii a volali po pravidelných správach o pokroku kampane¹⁴.

Napriek pomalej ukrajinizácii v tomto období sa dosiahli určité úspechy v ukrajinizácii tlače a zakladaní novín v jazykoch národov žijúcich na Ukrajine. Od roku 1921, kedy vychádzali len dva ukrajinské denníky, počet novín v ukrajinčine sa zvýšil na

¹² Zbierka zákonov a nariadení Robotníckej a roľníckej vlády Ukrajiny 1923, no. 29, p. 435, 430 [elektronický zdroj]. [citované 25.1.2023] Dostupné na: <https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%A3%D0%A0%D0%A0%D0%A1%D0%A3%D0%A3/1923>

¹³ DANYLENKO, Viktor. Ukrajinizatsiya: zdobutky i vtraty (20-30-ti roky). In *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky*. Kyiv: Naukova dumka, 1992, vol. 2. p. 82, 86, 87, 90, 91. ISSN 0869-2556

¹⁴ VASYL'CHUK, Hennadiy. Ukrajinizatsiya: pohlyad kriz' roky. In *Ridna shkola*. Kyiv: Ridna shkola, 1992, no. №1. p. 49. ISSN 0131-6788

13 v roku 1923, 23 v roku 1924 a 29 v roku 1925. Spolu s novinami v ruskom a ukrajinskom jazyku vychádzalo 10 novín. Aj keď počet novín sa zvyšoval, ich celkový počet bol stále nedostatočný. V roku 1923 bola Ukrajina domovom 65 novín s celkovým nákladom 335 000 výtlačkov, čo sa do roku 1925 zvýšilo na 75 novín s nákladom 1 235 000 výtlačkov**Error! Bookmark not defined..**

Vydávanie kníh a ich náklad sa výrazne zvýšili. Ak v roku 1921 vyšlo 987 knižných titulov v celkovom náklade viac ako 4,3 milióna výtlačkov, z toho 205 titulov v ukrajinčine v náklade približne 2,3 milióna výtlačkov, v roku 1925 vyšlo 5500 knižných titulov v náklade 37 miliónov výtlačkov, z toho 1935 titulov v ukrajinčine v náklade približne 17 miliónov výtlačkov**Error! Bookmark not defined..** V školskom roku 1924 - 1925 Štátne vydavateľstvo Ukrajiny vydalo 4 milióny z 5 miliónov učebníc v ukrajinskom jazyku, čo umožnilo previesť 12 000 škôl sociálnej výchovy na vyučovanie v ukrajinskom jazyku¹¹. V roku 1926 bolo vydaných 356 titulov, z toho 55,3 % v ukrajinskom jazyku, s celkovým nákladom 4476 000 výtlačkov, z toho 59,9 % v ukrajinskom jazyku. Celá produkcia Štátneho vydavateľstva Ukrajiny za rok 1926 predstavovala 1076 titulov (73,2 % v ukrajinčine)¹⁵. V roku 1927 bolo vydaných 4937 titulov kníh a brožúr s nákladom vyše 28 miliónov výtlačkov, z toho vyše 2400 titulov v ukrajinčine**Error! Bookmark not defined..** Zdá sa, že to nie je zlé číslo, ale ak si uvedomíme, že ukrajinské publikácie tvorili len 7 % kníh vydaných v Zväze, pričom Ukrajinci tvorili 20 % z celkového počtu obyvateľov ZSSR. Toto číslo hovorí výrečne samo za seba⁸.

V pomerne krátkom čase prinieslo razantné uplatňovanie politiky ukrajinizácie určité výsledky. V polovici 20. rokov sa tak podiel Ukrajincov v strane zvýšil na 54,5 %, v MKSU na 65 %. Ukrajinci tvorili viac ako 50% okresných výborov strany, 35% KS(B)U a 66% Politbyra KS(B)U¹⁶. V tom čase bolo 78% škôl, 39% odborných škôl a 34,1% detských domovov s ukrajinským vyučovacím jazykom. V školskom roku 1927 - 1928 tvorili Ukrajinci 49,8 % všetkých študentov v republike. Náklad novín v ukrajinskom jazyku sa v rokoch 1924 - 1927 zvýšil päťnásobne a výrazne vzrástol počet a náklad vedeckých produktov v ukrajinčine⁸.

V roku 1925 sa vykonala štúdia medzi zamestnancami ľudových komisariátov a oddelení na zistenie ich znalosti ukrajinského jazyka. Zistilo sa, že len 13,9 % zamestnancov ho ovládalo dobre, 50,7 % priemerne a 35,4 % vôbec. V roku 1926 boli

¹⁵ SUKHOMLYNS'KA, Ol'ha et al. *Narysy istoriyi ukrajin's'koho shkil'nytstva (1905-1933)*. Kyiv: Zapovit, 1966. p. 116, 167. ISBN 5-7707-1078-0

¹⁶ KUCHERUK, Oksana. Bil'shovyts'ka polityka ukrajinizatsiyi u 20-kh rokakh. In *Ridna shkola*. Kyiv: Ridna shkola, 1993, no. №10. p. 31. ISSN 0131-6788

zavedené opatrenia na štúdium ukrajinčiny, čo prinieslo pozitívne výsledky. V roku 1927 sa počet zamestnancov v ústredných inštitúciách, ktorí ovládali ukrajinčinu, zvýšil z 13,9 % na 39,3 %, zatiaľ čo percento tých, ktorí ju ovládali priemerne, kleslo z 50 % na 13,7 % a tých, ktorí ju neovládali, z 35,4 % na 11,9 %. Okrem toho, kvôli rôznym dôvodom nebolo kontrolovaných 16,6 % zamestnancov¹⁷.

Napriek všetkým ťažkostiam ukrajinizácie tak ukrajinčina postupne zaujala svoje právoplatné miesto v republike. V roku 1924 sa v 67 % spoločenských vzdelávacích inštitúcií vyučovalo v ukrajinčine. V priebehu rokov 1923-24 sa počet týchto inštitúcií zvýšil z 54,9 % na 60 % v Jekaterinoslavskej oblasti, z 29,1 % na 56,8 % v Charkovskej oblasti a z 34 % na 40 % v Odeskej oblasti. Je pravda, že neuspokojivý stav bol zaznamenaný v Donbase¹⁵.

Všetky úspechy v ukrajinizácii naznačujú výrazný pokrok v rozvoji ukrajinskej kultúry. Napriek tomu sovietske vedenie váhajúce udeliť ukrajinčine oficiálny štatút štátneho jazyka je pochopiteľné. Stalin mal od samého začiatku predsudky voči ukrajinizácii a vyzdvihol potrebu kontroly tohto procesu v liste L. Kaganovičovi dňa 26. apríla 1926¹⁸.

Dňa 6. júla 1927 VÚVV a RLK Ukrajinskej SSR prijali výnos o podpore rozvoja ukrajinskej kultúry a zabezpečení rovnoprávnosti jazykov vo vzdelávaní. Tento výnos ustanovil, že ukrajinský jazyk a ukrajinistika budú povinnými predmetmi vo všetkých školách a detských domovoch, s cieľom zabezpečiť vzdelávanie v materinskom jazyku obyvateľstva¹⁹.

V 20. storočí dochádzalo k výrazným zmenám v systéme verejného vzdelávania, pričom ukrajinizácia obsahu školského vzdelávania sa stala jeho neoddeliteľnou súčasťou. Podporu pre túto politiku našli široké vrstvy obyvateľstva, ktoré ju vnímali ako vyjadrenie národných snáh. Úsilie o ukrajinizáciu vedúci komisár školstva N. Skrypnyk chápal širšie ako len jednoduchý prechod škôl na vyučovací jazyk ukrajinský. Ukrajinizácia sa priamo spájala so štátotvorným a kultúrnym procesom, a N. Skrypnyk sa dôrazne postavil proti teórii boja dvoch kultúr, ktorá podceňovala ukrajinskú kultúru ako zaostalú a popierala

¹⁷ Ústredný štátny archív vyšších orgánov a vlád. fond 11. operácia 20. spis 1977. list 77; fond 1. operácia 25. spis 1978. list 6; fond 1. operácia 20. spis 1997. list 85 [elektronický zdroj]. [citované 3.3.2024] Dostupné na: <https://tsdavo.gov.ua/>

¹⁸ STALIN, Iosif. Pis'mo I.V.Stalina sekretaryu TSK KP(b) Ukrainy L.M.Kaganovichu i drugim chlenam Politbyuro TSK KP(b)U o besede s narkomom prosveshcheniya Ukrainy A.YA. Shumskim. 26 aprelya 1926 g. In *Stalin I. V. Sochineniya*. Moskva: Politizdat, 1953, vol. 8. pp. 149-154. ISBN 999-00-1323809-0

¹⁹ CHEKHOVYCH, Valeriy. Derzhavno-pravovi pytannya ukrajinizatsiyi v 20-kh rokakh. In *Mynule Ukrayiny: vidnovleni storinky*. Kyiv: Naukova dumka, 1991. p. 115. ISBN 5-12-002902-7

nevyhnutnosť jej rozvoja, vrátane jazyka¹¹. N. Skrypnyk sa tiež intenzívne usiloval o uspokojenie kultúrnych potrieb Ukrajincov žijúcich v iných republikách ZSSR, ako napríklad vo východných okresoch Slobožanštiny. V týchto regiónoch sa otvárali školy, vzdelávacie inštitúcie sa ukrajinizovali, a dokonca aj Voronežská štátna univerzita pripravovala učiteľov ukrajinského jazyka a literatúry. Ukrajinizácia sa aktívne uskutočňovala aj v iných oblastiach RSFSR, ako napríklad v Kubáni, na Done a v Armavire²⁰.

Po 14. decembri 1932, keď Ústredný výbor Vseslovanskej komunistickej strany boľševikov a Rada ľudových komisárov ZSSR prijali uznesenie o zastavení ukrajinizácie na Kubáni, sa rovnaké rozhodnutie okamžite rozšírilo aj do ďalších oblastí, ako boli Stredočiernozemský kraj, Kazachstan, Volga a Ďaleký východ. Všade boli médiá preložené z ukrajinčiny do ruštiny a od 1. septembra 1933 boli ukrajinské deti mimo Ukrajinskej SSR presunuté do ruských škôl.

Napriek nedostatkom ukrajinizácia prispela k zvýšeniu počtu škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským. K 1. januáru 1930 bolo v republike, ktorej 80 % obyvateľstva tvorili Ukrajinci, 4/5 škôl, viac ako 2/3 odborných škôl a približne tretina ústavov s vyučovacím jazykom ukrajinským. Podiel novín vydávaných v ukrajinčine sa zvýšil na 68,6 %, továrenských novín na 63,4 %, časopisov na 84,8 %, kníh na 80 %, učebníc pre vysoké školy na 79,4 %²¹.

Do roku 1929 nevedelo ukrajinsky len 15 % zamestnancov republikových inštitúcií, 20 % na okresnej úrovni a 14 % na úrovni kraja. V roku 1929 sa viac ako 97 % ukrajinských detí učilo v materinskom jazyku. V roku 1932 bolo 55 % ukrajinských študentov na vysokých školách, 60 % na rafakách a 68 % na technických školách. Všetky operné divadlá prešli na ukrajinský jazyk; v roku 1931 hralo 66 divadelných súborov predstavenia v ukrajinčine, 12 v židovčine a 9 v ruštine. Filmové štúdiá v roku 1928 vyrobili 36 filmov len v ukrajinčine, rozhlasové vysielanie, ktoré sa objavilo v roku 1924, sa viedlo výlučne v ukrajinčine. Ukrajinčina bola hlavným komunikačným prostriedkom, celkom schopným slúžiť modernej, vysoko rozvinutej spoločnosti.

V roku 1932 sa ukrajinizácia dostala priamo do derusifikácie veľkých miest, kde mala byť zavŕšená návratom k ukrajinizácii obyvateľstva, ktoré používalo zmiešaný rusko-ukrajinský jazyk - "suržik". Dokonca aj v Charkove, kde sa v roku 1923 považovalo za

²⁰ The newspaper "Holos Ukrayiny" vid 13.09.1997. ISSN 1029-9157

²¹ MEYS, Dzheymys - SOLDATENKO, Valeriy. Natsional'ne pytannya u zhytti i tvorchosti Mykoly Skrypnyka. In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 1996, no. 3. p. 140. ISSN 0130-5247

Ukrajincov 38 % obyvateľov, sa tento počet v roku 1933 zvýšil na 50 %, v Záporoží z 28 na 56 %, v Dnepropetrovsku z 31 na 48 %, v Lugansku z 31 na 37 %¹⁰.

Politika korenizácie bola aktívne uplatňovaná v regiónoch Ukrajiny s národnostnými menšinami. V roku 1926 najväčšie neukrajinské skupiny obyvateľstva tvorili Rusi (9,2 %), Židia (5,4 %), Poliaci (1,6 %) a Nemci (1,4 %). Zástupcovia rôznych národností pôsobili v štátnych orgánoch, pričom v roku 1929 predstavovali Ukrajinci 63,8 % zamestnancov v republikovom štátnom aparáte, 73,1 % v krajinskom a 46,5 % v okresnom. Celkovo zástupcovia iných národností tvorili 41,2 % zamestnancov štátneho aparátu na všetkých úrovniach⁸.

Proces ukrajinizácie bol úzko prepojený s rozvojom kultúry malých národov republiky. V roku 1930 sa v republike poskytovalo základné všeobecné vzdelávanie vo viac ako dvadsiatich jazykoch. Okrem toho existovali špecializované inštitúcie, ako Poľský inštitút národnej výchovy, Novopoltavský židovský poľnohospodársky inštitút, a viacero národných katedier na vysokých školách. V rámci Akadémie vied pôsobili Poľský inštitút kultúry a Inštitút židovskej kultúry. Tieto národnostné menšiny aktívne vykonávali kultúrnu a osvetovú činnosť prostredníctvom takmer 1 500 dedinských rád a čítární. Okrem toho vychádzalo 35 novín a časopisov v jazykoch malopočetných národov¹³.

Od 30. rokov 20. storočia však "hrozilo", že ukrajinizácia bude úspešná, a nádeje, že sa udusí alebo odumrie pod údermi miestnej byrokracie, sa ukázali ako márne, a vtedy prišla výzva zhora, z Moskvy.

Napriek tomu, že pri realizácii ukrajinizácie v 20. - 30. rokoch 20. storočia sa vyskytli chyby, nedostatky a prehrešky, vďaka jej rozhodnej, cieľavedomej realizácii sa pripravil základ pre ďalší rozvoj ukrajinského jazyka, ktorý sa po prvýkrát v histórii nielen dočkal uznania, ale stal sa aj jazykom štátnej správy, široko rozvinutej tlače, beletrie, základného stredného a vysokého školstva, divadla, vedy, techniky, priemyselnej a spoločenskej činnosti.

Samozrejme, ukrajinizáciu nemôže nikto zrušiť. Formálne pokračovala a dokonca sa objavovali výzvy na jej pokračovanie. Jedna z rezolúcií XIII. zjazdu KS(B)U v januári 1934 odporúčala uskutočniť "čo najskorší rozvoj národno-kultúrnej výstavby a boľševickej ukrajinizácie", a dokonca v máji 1937 XIII. zjazd KS(B)U odsúdil "nedostatočnú ukrajinizáciu straníckych, sovietskych a najmä odborových a komsomolských organizácií"¹³. Boli to však len slová, deklarácie. Takéto vyhlásenia boli v skutočnosti zásterkou pre útoky na ukrajinizáciu, jej obmedzovanie a ničenie dosiahnutých výsledkov. Všetky vedúce kádre ukrajinizácie v Ľudovom komisariáte školstva a ukrajinizačných

kurzoch boli zatknuté, vyhnané do táborov alebo zastrelené. N. G. Chvyleva, N. A. Skrypnyk a neskôr P. P. Ljubčenko spáchali v roku 1933 samovraždu. Pre mnohých ukrajinizačno-komunistických aktivistov sa to skončilo zatknutím po čistke v strane vykonanej v rokoch 1933 - 1934. Výsledkom čistky bolo vylúčenie zo strany 27 500 členov (23 %), vrátane 2 750 zodpovedných pracovníkov¹³. V tomto období sa ukrajinizácia stala pôdou, na ktorej sa formoval mýtus "nacionalizmu" a "národno-odborárstva". Stalin mal jasný cieľ udržať rozvoj národných procesov pod neúprosnou kontrolou. Rozvíjal sa boj proti tzv. ukrajinskému buržoáznemu nacionalizmu. V rozhodnutiach XIII. zjazdu KS(B)U sa dočítame: "Pred stranou stojí úloha skončiť s kontrarevolučnými nacionalistickými živlami, do konca odhaliť Skrypnykovu nacionalistickú tendenčnosť, ďalej rozvíjať bolševickú ukrajinizáciu a pracovať na výchove straníckych más a širokých más robotníkov a kolchozníkov Ukrajiny v duchu proletárskeho internacionalizmu."⁸

V decembri 1932 Ústredný výbor KS(B)U a miestne orgány dostali telegram od Stalina a Molotova, ktorý odmietal ukrajinizáciu¹⁷. Odmietnutie sa zdôvodňovalo obavami z buržoázno-nacionalistických živlov, ktoré by mohli využiť ukrajinizáciu na podkopanie stability. Miestne orgány boli nariadené zastaviť ukrajinizáciu, preložiť materiály do ruštiny a pripraviť školy na prechod na rusky ako vyučovací jazyk do jesene 1933.

Po prijatí tohto telegramu všetky školy väčšinou prešli na vyučovací jazyk ruský. Ruština sa stala povinnou vo všetkých vidieckych školách. To znamenalo koniec ukrajinizácie a začiatok systematického útlaku ukrajinskej kultúry. Vynikajúce diela ukrajinskej vedy a literatúry boli skonfiškované a ukrajinské hry boli zakázané. Od začiatku 30. rokov 20. storočia sa represie na Ukrajine rozšírili. V roku 1933 sa na Ukrajine uskutočnila rozsiahla čistka pod heslom "boja proti nacionalizmu"²², ktorá postihla stranu, odbory a inteligenciu. Vo všetkých sférach ukrajinskej kultúry sa hľadali a odhaľovali "nepriatelia ľudu".

Po zastavení "ukrajinizácie" nastal intenzívny proces rusifikácie. Noviny KS(B)U "Sovietska Ukrajina" začali vychádzať v roku 1938 a boli na rovnakej úrovni ako ukrajinskojazyčný "Komunist"²³. V apríli 1938 bola prijatá norma o povinnom vyučovaní ruštiny vo všetkých neruských školách, pričom ukrajinská abeceda a slovná zásoba sa priblížili k ruskej. Ruský jazyk bol zavádzaný už od druhej triedy, čo vedlo k postupnému

²² KAS'YANOV, Heorhiy. *Ukrayins'ka intelihentsiya v 1933 r.* In *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky*. Kyiv: Naukova dumka, 1992, vol. 2. p. 97. ISSN 0869-2556

²³ SUBTEL'NYY, Orest. *Ukrayina: Istoriya*. Kyiv: Lybid', 1991. p. 369. ISBN 5-325-00090-X

zvýšení jeho významu v stredných a vysokých školách. Publikácie v ukrajinskom jazyku výrazne klesli z 90 % v roku 1931 na 70 % novín a 85 % časopisov na 45 % resp. v roku 1940²³. Počet ruskojazyčných novín sa takmer zdvojnásobil, dosahujúc 22,2 % v roku 1940¹³.

Literatúra podporovala politický princíp, ktorý ukrajinskí spisovatelia rozvíjali pod vplyvom Ruska. Úrady aktívne podporovali vplyv ruskej kultúry na dedinách a devalvovali význam učenia sa ukrajinčiny. Zatiaľ čo oficiálny postoj k autochtónnosti zostal nezmenený, postoj k Rusom a ich kultúre sa zmenil. Vodcovia KS(B)U v rokoch 1934 - 1937 začali Rusov považovať za druhý titulárny národ a veľkého brata Ukrajincov a ostatných národov, čo viedlo k vyzdvihnutiu ruského jazyka v ZSSR²⁴.

Bolševické vedenie však nebolo spokojné s politikou rusifikácie na Ukrajine. Dňa 5. septembra 1937 bol KS(B)U zaslaný Stalinov telegram, v ktorom žiadal, aby sa v národných školách vyučovala ruština, čím vyjadril nespokojnosť s tým, že ruština nie je vedúcim jazykom¹⁷.

V roku 1938 sa politika domorodého obyvateľstva na Ukrajine definitívne zmenila. Rada ľudových komisárov Ukrajinskej SSR prijala uznesenie o povinnom vyučovaní ruštiny vo všetkých neruských školách, čo prispelo k zvýšenej rusifikácii. Politbyro KS(B)U schválilo uznesenie o reorganizácii národných okresov a dedinských rád na obyčajné. Ústredný výbor KS(B)U prijal rezolúciu o zatvorení škôl s vyučovacím jazykom v menšinových jazykoch, označujúc ich za "centrá buržoázneho nacionalistického vplyvu na deti"⁸. Odvtedy boli školy s vyučovaním v menšinových jazykoch zatvorené a žiaci boli presúvaní do škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským alebo ruským.

S nástupom Nikitu Chruščova k moci prešla ukrajinská národnostná politika konečnými zmenami. Keďže sa vedeniu nepodarilo úplne bolševizovať národnostný a kultúrny proces pre národnostné menšiny, akékoľvek koketovanie sa zastavilo. Zo slovníka ukrajinských predstaviteľov zmizli pojmy ako "ukrajinizácia", "veľmocenský šovinizmus" a iné. Teraz sa v Ukrajinskej SSR uznával ruský národ ako "starší brat"²⁴.

Hoci proces deukrajinizácie naberal na obrátkach, do konca 30. rokov 20. storočia v republike stále prevládali ukrajinské školy. Ukrajinčina bola naďalej prítomná na viacerých vysokých školách a výskumných inštitúciách, najmä v humanitných odboroch. Hoci sa počet kníh vydaných v ukrajinčine v rokoch 1930 až 1939 znížil takmer o polovicu, stále

²⁴ YEFIMENKO, Hennadiy. Zminy v natsional'niy politytsi TSK VKP(b) v Ukrayini (1932 – 1938 rr.). In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 2000, no. 4, p. 40, 43. ISSN 0130-5247

predstavovala významný podiel 43 % z celkového počtu. Podľa oficiálnych údajov bolo z 251 vydaných časopisov 139 v ukrajinčine. Väčšina divadiel v republike tiež používala ukrajinčinu¹³.

1.3 Ukrajinizácia po roku 1989

Dôsledky kontrakulturalizácie však boli pre ukrajinský národ katastrofálne. Tento proces viedol k znehodnoteniu a poklesu prestíže ukrajinského jazyka, prispel k migrácii Ukrajincov a rozvinul provincionalizmus ukrajinskej kultúry a vedy, najmä v oblasti ukrajinistiky. To viedlo k prehľbovaniu pocitu menejcennosti, odmietaniu ukrajinského jazyka ako komunikačného prostriedku a k rastúcej rusifikácii národnostných menšín.

Rusifikácia na Ukrajine pokračovala až do konca 80. rokov 20. storočia a bola podporovaná viacerými vládnymi rozhodnutiami vrátane Stalinovho dekrétu o povinnom štúdiu ruského jazyka (1938), Brežnevovho obežníka o posilnení štúdia ruského jazyka a literatúry (1978), Andropovovho dekrétu o posilnení štúdia ruštiny na školách (1983) a uznesenia pléna ÚV KSSZ o uznaní ruštiny za jediný úradný jazyk v ZSSR (1989).

V roku 1991, po vyhlásení ukrajinskej štátnosti, dostal ukrajinský národ príležitosť obnoviť historickú spravodlivosť v oblasti kultúry a jazyka. Začala sa de-rusifikácia ukrajinského obyvateľstva a štátna ochrana a podpora rozvoja národného školstva, vedy, kultúry a ukrajinského jazyka, ktoré boli po stáročia vystavené zahraničnému tlaku a prenasledovaniu. Situácia v niektorých regiónoch, napríklad v Luhansku a na Kryme, však zostáva zložitá, s minimálnym počtom škôl s vyučovacím jazykom ukrajinským a bez ukrajinskej tlače. Pojem "ukrajinizácia" sa v ukrajinskej legislatíve ani v oficiálnych dokumentoch nepoužíva. Existujú aj skupiny ľudí, ktorí sú proti vládnej politike národného obrodzenia a snažia sa zachovať status quo, neuznávajú Ukrajinu za svoju vlasť a nesnažia sa učiť jej kultúru a jazyk.

V súčasnom prechodnom období, v kontexte "transparentných" hraníc a faktickej absencie štátnej podpory ukrajinského jazyka a kultúry, znamená uznanie ruštiny za štátny jazyk definitívnu smrť jazyka i kultúry Ukrajincov. Túto cestu sme už prešli: s víťazstvom sovietskej vlády boli ruština a ukrajinčina v Ukrajinskej SSR vyhlásené za rovnocenné. V skutočnosti to však neprinieslo žiadne hmatateľné zmeny v rozšírení ukrajinského jazyka.

Po začiatku plnej invázie na Ukrajinu sa ukrajinskému jazyku dostalo značnej podpory a mnohí ľudia začali aktívne prechádzať na jeho používanie. Zároveň je potrebné usilovať sa o to, aby sa neporušoval ruský jazyk, ale aby sa zabezpečila jeho rovnocenná koexistencia s ukrajinským jazykom na štátnej úrovni. Podpora ukrajinčiny ako materinského a štátneho jazyka by nemala znamenať potláčanie ruštiny, ale skôr

vytváranie podmienok, aby si každý mohol slobodne vybrať komunikačný jazyk v súlade s vlastnými preferenciami a kultúrnym dedičstvom. Zrovnoprávnenie jazykových práv by nemalo obnoviť "boj medzi dvoma kultúrami", ale slúžiť ako prostriedok zbližovania a vzájomného porozumenia medzi rôznymi etnickými a jazykovými skupinami v krajine.

2 Cieľ práce, metodika a metódy skúmania

Hlavným cieľom tejto bakalárskej práce je konceptuálna analýza podstaty a povahy národa s prihliadnutím na moderné politologické a etnologické teórie. V rámci tohto cieľa je snaha vytvoriť základný univerzálny model národného spoločenstva, ktorý môže slúžiť ako základ pre ďalší výskum reálne existujúcich národov, ich typológiu a analýzu.

Na dosiahnutie stanoveného cieľa sa zohľadňujú tieto čiastkové úlohy:

- **Vysvetlenie historických dôsledkov jazykovej otázky na Ukrajine:** táto čiastková úloha analyzuje historické udalosti a procesy súvisiace s jazykovou otázkou na Ukrajine. Identifikuje kľúčové etapy a faktory určujúce priebeh tohto procesu a jeho vplyv na formovanie ukrajinskej identity.

- **Analýza súčasného procesu ukrajinizácie - jazyková politika:** cieľom tejto čiastkovej úlohy je preskúmať súčasný stav a dynamiku ukrajinizácie na súčasnej Ukrajine s prihliadnutím na jazykovú politiku. Analyzuje hlavné trendy, faktory a výzvy, ktorým čelí proces ukrajinizácie v súčasnej spoločnosti.

- **Zistenie vzťahu medzi ukrajinským jazykom a ukrajinským hospodárstvom:** cieľom tejto čiastkovej úlohy je preskúmať vzťah medzi používaním ukrajinského jazyka v rôznych sférach verejného života vrátane hospodárstva a sociálno-ekonomickým rozvojom krajiny.

Na riešenie zadaných úloh boli použité tieto metódy a metodiky:

- **- Analýza:** analyzovala sa vedecká literatúra, historické pramene a štatistické údaje s cieľom identifikovať hlavné trendy a faktory určujúce proces ukrajinizácie a jeho vplyv na ukrajinské hospodárstvo.
- **- Syntéza:** uskutočnila sa syntéza rôznych teoretických a empirických prístupov k chápaniu ukrajinskej identity a procesov ukrajinizácie s cieľom vytvoriť komplexný pohľad na jazykovú politiku.
- **Porovnanie:** porovnávali sa rôzne aspekty ukrajinizácie a jej dôsledky pre rôzne sféry ukrajinského života s cieľom identifikovať spoločné trendy a osobitosti.

Zdrojom údajov pre štúdiu boli odborné knihy, vedecké články.

3 Výsledky práce

Problém identity ukrajinského národa siaha do nepamäti a otázka dvojazyčnosti je dôležitým aspektom kultúrneho, spoločenského a politického života krajiny, ktorý odráža rozmanitosť a zložitosť formovania národnej identity. Cieľom tejto časti je identifikovať dôležité etapy a dôsledky politiky ukrajinizácie, analyzovať súčasné procesy a stanoviť vzťah medzi jazykom a ekonomikou ako kľúčovým aspektom formovania národnej identity. Štúdium týchto otázok pomôže nielen lepšie pochopiť mechanizmy formovania ukrajinskej národnej identity, ale aj identifikovať dôležité faktory, ktoré ovplyvňujú hospodársky rozvoj krajiny.

3.1 Charakteristika jazykovej problematiky na Ukrajine

Geografická poloha Ukrajiny ovplyvnila sociálny a politický vývoj štátu. Až do roku 1991, keď Ukrajina prvýkrát oslávila svoju nezávislosť, bol štát po stáročia rozdelený medzi západných a východných susedov a dedičstvo Sovietskeho zväzu má na súčasnú Ukrajinu stále významný vplyv. V priebehu storočí bola väčšina územia súčasnej Ukrajiny súčasťou najprv Ruskej ríše a potom Sovietskeho zväzu.

Z prieskumu KMSI²⁵ vyplýva, že v roku 2019 iba 46 % Ukrajincov hovorí v každodennom živote výlučne ukrajinsky, zatiaľ čo ostatní hovoria prevažne po rusky alebo rovnako často po rusky aj po ukrajinsky. Jazyková otázka bola pre Ukrajinu vždy aktuálna od okamihu získania nezávislosti až dodnes. Vzhľadom na mytológiu "ruského sveta" Ruskej federácie, ktorá slúži na ospravedlnenie agresívnej zahraničnej politiky Ruska, má ochrana, podpora a šírenie ukrajinského jazyka nielen kultúrny význam, ale je jedným z dôležitých aspektov národnej bezpečnosti Ukrajiny. Podľa nášho názoru by sa ukrajinská jazyková otázka mala posudzovať v kontexte rusko-ukrajinských vzťahov, pretože ruská politika po rozpade Sovietskeho zväzu je jedným z najvplyvnejších faktorov problematizujúcich jazykovú otázku a jazykovú politiku na Ukrajine a formuje identický výber jazykového správania a v tejto súvislosti aj jazykovú politiku. Pozrime sa bližšie na to, ako sa tento vzťah formoval a vyvíjal.

Ako poznamenáva Taras Kuzio, po rozpade Sovietskeho zväzu ruské orgány dôsledne odmietali uznať právo Ukrajiny na nezávislosť a suverenitu a ukrajinský jazyk podľa nich nemôže byť samostatným jazykom a je dialektom ruštiny. V podmienkach Sovietskeho zväzu bola ukrajinčina, hoci právne uznaná, v skutočnosti hierarchicky podradená ruštine - ukrajinčina bola postavená do pozície jazyka roľníctva, zatiaľ čo ruština bola jazykom urbanizujúcich sa, hospodársky a kultúrne vyspelých mestských vrstiev²⁶.

²⁵ Kyjevský medzinárodný sociologický inštitút. Prieskum: Názory a pohľady obyvateľstva na vyučovanie ruštiny v školách s ukrajinským jazykom a udelenie autonómie nekontrolovaným územiám Donbasu v rámci Ukrajiny: marec 2019 [elektronický zdroj]. [citované 11.3.2024] Dostupné na: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=832&page=1>

²⁶ KUZIO, Taras. Russian stereotypes and myths of Ukraine and Ukrainians and why Novorossiia failed. In *Communist and Post-Communist Studies*. Los Angeles: University of California Press, 2019, vol. 52, pp. 297-309. ISSN 0967-067X

Podľa Kuzijovej analýzy možno ruskú národnú identitu rozdeliť na päť prístupov, z ktorých tri sú priamo antagonistické voči ukrajinskej štátnosti: imperialistická identita, podľa ktorej je národným poslaním Rusov vytvoriť nadnárodný štát, identita založená na kultúrnej a historickej jednote troch slovanských národov ("ruský svet"), ruský národ ako spoločenstvo rusky hovoriacich občanov bez ohľadu na ich etnickú príslušnosť a ruský národ ako spoločenstvo rusky hovoriacich občanov bez ohľadu na ich etnickú príslušnosť. Imperialistickú identitu konceptualizovali sovietski nacionalisti. Najznámejším teoretikom ruského imperializmu alebo eurázijstva je Alexander Dugin. Druhý prístup k identite, identita "ruského sveta", je založená na "bratstve" troch slovanských národov - Rusov, Bielorusov a Ukrajincov, pričom toto "bratstvo" si vyžaduje štátne zjednotenie alebo existenciu v integrovanom kultúrnom priestore, pričom na mieste "Malorosie" ako vetvy ruského národa je Ukrajina. Podľa tretieho prístupu k ruskej identite je kľúčovým znakom identity jazyk. V apríli 2008 na samite NATO v Bukurešti Vladimir Putin označil Ukrajinu za "umelý štát" so "17 miliónmi Rusov" žijúcich v jeho južných a východných regiónoch. Putin tak stotožňuje pojmy "ruskojazyčný" a "ruský" ako identické²⁷.

Ako upozorňuje Jekaterina Jakovenko, pokusy Borisa Jeľcina, prvého prezidenta Ruskej federácie, formovať verejnú politiku na základe princípov občianskeho štátu nemali veľkú podporu. Začiatok vlády Vladimíra Putina sa tak niesol v znamení posilňovania imperialistickej politiky a faktickej podpory ideológie eurázijstva. Prioritou tejto politiky je zachovanie politickej, kultúrnej a ekonomickej dominancie Ruska v postsovietskych krajinách v kontexte politickej integrácie (napríklad neexistencia hraníc medzi Ruskom a Ukrajinou a Ruskom a Bieloruskom), formovanie ekonomickej závislosti postsovietskych krajín od Ruska (napríklad závislosť Ukrajiny od Ruska v oblasti plynu, v roku 1994 predstavoval podiel zahraničného obchodu medzi Ukrajinou a Ruskom 47,5 % celkového zahraničného obchodu Ukrajiny²⁸), dominancia ruského a ruskojazyčného kultúrneho produktu na príslušných územiach (napr. zabezpečenie vysielania ruských médií na Ukrajinu) a ruský vplyv v náboženskom kontexte (Ukrajinská pravoslávna cirkev Moskovského patriarchátu až do dekrétu Ukrajinskej pravoslávnej cirkvi v roku 2019²⁹)³⁰.

Dominic Arel, vedúci Katedry ukrajinistiky na Ottawskej univerzite, poznamenáva, že problematizácia jazykového aspektu v ukrajinskej politike je cyklická, čo je charakteristické pre národy, v ktorých je jazyk znakom identity. Ak vezmeme do úvahy opísané antagonistické vzťahy medzi ruským a ukrajinským jazykom a politiku rusifikácie počas Sovietskeho zväzu, môžeme konštatovať, že jazykové správanie obyvateľstva je prvkom politiky identity. Obdobie do roku 2012 je poznačené politickým konsenzom o

²⁷ KUZIO, Taras. Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis. In *Federal Academy for Security Policy*. Berlin: Security Policy Working Paper, 2016, vol. 20. pp. 1–5. ISSN 2366-0805

²⁸ 28) HARAN, Olexiy - PAVLENKO, Rostyslav. The Paradoxes of Kuchma's Russian Policy. In *PONARS Eurasia*. Ponars PolicyMemo, 2003, vol. 291, no. 1[elektronický zdroj]. [citované 15.3.2024] Dostupné na: https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/pm_0291-0.pdf

²⁹ Tomos dlya Ukrainy: Vse, shcho treba znaty pro podiyi v Stambuli. Radio "Svoboda", 2019 [elektronický zdroj]. [citované 15.3.2024] Dostupné na: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tomos-dli-ukrainy-vse-shcho-trebaznaty/29691914.html>

³⁰ YAKOVENKO, Kateryna. Russia's Claim for 'Mother-of-Slavs' Status: Attempts to Manipulate Ukrainian Identity. In *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2015, vol. 24, no. 1-2. pp. 84–102. ISSN 13375482

symbolickom význame ukrajinského jazyka ako jediného štátneho jazyka. Ukrajinský jazyk sa inštitucionalizoval ako jazyk vzdelávania, s menšou intenzitou ako jazyk masmédií, komerčnej sféry, knižného vydavateľstva atď.³¹

V rokoch 1994-2000 bola jazyková identifikácia pomerne stabilná: Za svoj materinský jazyk považuje 61 % obyvateľov ukrajinčinu a 36 % ruštinu. V roku 2003 Viktor Stepanenko charakterizuje jazykovú situáciu takto:

- Ukrajina je prevažne dvojjazyčná krajina, v ktorej prevláda ukrajinčina a ruština;
- existujú rozdiely medzi etnickou a jazykovou identifikáciou, čo je obzvlášť dôležité v kontexte rusky hovoriacich Ukrajincov - rusofónov;
- ukrajinský bilingvizmus bol formovaný rôznymi kultúrnymi, historickými a sociálnymi faktormi (vrátane historickej rusifikácie), etnickí Ukrajinci sú jazykovo flexibilnejší ako etnickí Rusi;
- z demografického hľadiska prevláda ukrajinčina v západných oblastiach Ukrajiny a vo vidieckych oblastiach ostatných regiónov Ukrajiny, v mestách prevláda ruský jazyk;
- ruský jazyk je v ukrajinskej spoločnosti dominantný vzhľadom na kompaktné osídlenie etnických Rusov a rusofónov na východe a juhu Ukrajiny a vzhľadom na ekonomický potenciál miest (ekonomické faktory patria medzi kľúčové faktory určujúce kultúrny a jazykový kapitál jazyka)³².

Revolúcia Dôstojnosti (alebo Euromajdan) v novembri 2013 - februári 2014 bola skutočným bodom rozdvojenia v ukrajinskej politike identity. V období pred rokom 2014 bola politika identity na Ukrajine skôr ambivalentná a nemala systémový charakter. Otázka budovania nezávislej ukrajinskej identity na systémovej úrovni do veľkej miery závisela od politického jazyka politických lídrov, čo bude podrobnejšie ilustrované v ďalšej časti tejto kapitoly pri analýze zmien v jazykovej legislatíve od prvých rokov nezávislosti.

Volodymyr Kulik definuje ideologické a kultúrne rozdelenie ako jednu z charakteristík ukrajinskej spoločnosti. Táto polarizácia je spôsobená rozdielmi v etnickom zložení, zaužívanými praktikami jazykového správania, historickou pamäťou a má regionálne špecifiká, čo sa odráža v štruktúre politických strán³³. Podľa analýzy Iryny Bekeškinovej sociologické prieskumy rok čo rok poukazujú na kľúčové zákonitosti polarizácie spoločnosti - jazyk každodenného používania a status ruského jazyka a zahraničnopolitické orientácie: podpora integrácie s EÚ alebo krajinami SNŠ. Počas prezidentskej kampane v roku 2004 tím Viktora Janukovyča prvýkrát využil tieto rozdiely na ich politické vyostrenie a antagonizáciu. Po roku 2014 tento antagonizmus využili rôzne

³¹ AREL, Dominique. Language, Status, and State Loyalty in Ukraine. In *Harvard Ukrainian Studies*. Harvard Ukrainian Research Institute, 2017, vol. 35, no. 1. pp. 233–263. ISSN 03635570

³² STEPANENKO, Viktor. Identities and language politics in Ukraine: the challenges of nation-state building. In *Nation-building, ethnicity and language politics in transition countries*. Budapest: LGI Books, 2003. pp. 107–135. ISBN 963-9419

³³ BESTERS-DIL'GER, Yuliane et al. *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukrayini : analiz i rekomendatsiyi*. 2. vydanie. Kyiv: Kyyevo-Mohylyanc'ka akademiya, 2010. p. 12, 21, 30, 101. ISBN 978-966-518-547-5

politické sily na mobilizáciu svojich voličov, čím sa tieto rozdiely v spoločnosti upevnili a zdôraznili. Bekeškinová poukazuje na to, že ukrajinské politické pole sa zreteľne rozdelilo na dve časti: politické strany sa rozdelili na tie, ktoré sa spoliehajú prevažne na ukrajinsky hovoriaci a proeurópsky elektorát, a na tie, ktoré sa zameriavajú na prevažne rusky hovoriaci elektorát, ktorý uprednostňuje integráciu s Ruskom a krajinami SNŠ³⁴. Politický polarizačný trend nastolený v roku 2004 tak vyvrcholil o desať rokov neskôr, na prelome rokov 2013 a 2014.

Štvrtý ukrajinský prezident Viktor Janukovyč, ktorého prezidentovanie ukončila Revolúcia dôstojnosti, sa stal prvým prezidentom, ktorý vyhral voľby s menej ako 50% hlasov³⁵. Janukovyčovou volebnou výhodou bola strata podpory pre ukrajinizačnú politiku predchádzajúceho prezidenta Viktora Juščenka, ktorému sa vyčítalo, že je príliš nacionalistická a diskriminačná voči rusky hovoriacemu obyvateľstvu a orientuje sa na západné regióny Ukrajiny. Ako sumarizuje Oleksandr Motyl, aktívnym presadzovaním ukrajinizácie jazyka, vzdelávania, kultúry a masmédií Juščenko stratil značnú časť voličov vo východných a južných regiónoch Ukrajiny, ktorí uprednostnili heslá Viktora Janukovyča o "zjednotení Ukrajiny", najmä zvýšením statusu ruského jazyka na "úradný"³⁶. Ako poznamenáva Oleksij Garan, Janukovyčova politika mala polarizačný účinok: výmenou za nižšiu cenu plynu Janukovyč predĺžil pobyt ruskej námornej základne na Kryme o 25 rokov, podpísal zákon, ktorým vyhlásil status Ukrajiny ako nezúčastnenej krajiny, čím následne zvrátil kurz vstupu Ukrajiny do NATO, a odmietol definovať Holodomor z roku 1933 ako genocídu ukrajinského ľudu, ktorú inicioval Viktor Juščenko³⁷. Sľuby Viktora Janukovyča o zjednotení Ukrajiny tak nadobudli charakter multilaterálneho zblížovania medzi Ukrajinou a Ruskom.

Oleksij Kurennoy identifikuje dva rozmery jazykovej polarizácie na Ukrajine: funkčný a regionálny. V tejto dichotómii je funkčná polarizácia určená sférami spotreby konkrétneho jazyka, ako sú vzdelávanie, masmédiá, štátna komunikácia a podobne. Regionálna polarizácia je určená klasickým ukrajinským rozložením prevažujúceho používania ukrajinčiny v západných a centrálnych oblastiach Ukrajiny, resp. ruštiny vo východných a južných oblastiach³⁸. Sľuby zrovnoprávniť postavenie ruštiny ako úradného

³⁴ BEKESHKINA, Iryna. Vyrishal'nyy 2014-y: roz'yednav chy z'yednav Ukrainu?. In *Transformatsiyi suspil'nykh nastroyv v umovakh protydyi ahresiyi Rosiyi na Donbasi: rehional'nyy vymir*. Kyiv: Stylos, 2017. pp. 8–40. ISBN 9662399453

³⁵ BESEMERS, John. Ukraine: A Sharp Turn Eastwards?. In *A Difficult Neighbourhood: Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*. Australia: ANU Press, 2016. pp. 141–166. ISBN 1760460605

³⁶ MOTYL, Alexander. Ukrainian Blues: Yanukovich's Rise, Democracy's Fall. In *Foreign Affairs*. Council on Foreign Relations, 2010, vol. 89, no. 4. pp. 125–136. ISSN 0015-7120

³⁷ HARAN, Olexiy. Polarizing the Country? YANUKOVYCH'S AUTHORITARIAN GAME BETWEEN RUSSIA AND THE EU ON THE EVE OF UKRAINE'S 2012 PARLIAMENTARY ELECTIONS. In *PONARS Eurasia. Ponars PolicyMemo*, 2012, vol. 204, no. 2. pp. 1-5 [elektronický zdroj]. [citované 18.3.2024] Dostupné na: <https://www.ponarseurasia.org/polarizing-the-country-yanukovich-s-authoritarian-game-between-russia-and-the-eu-on-the-eve-of-ukraine-s-2012-parliamentary-elections/>

³⁸ 38) KURINNYI, Oleksiy. Posylennya rusyfikatsiyi ta movnoyi polyaryzatsiyi ukraiyins'koho suspil'stva U 2014–2016 RR. In *Mova: klasychno-moderne-postmoderne: zbirnyk naukovykh prats'*. Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2016, vol. 2. pp. 82-90. ISSN: 2522-9281

jazyka boli súčasťou volebnej kampane Leonida Kučmu³⁹, druhého ukrajinského prezidenta, ktorého kampaň, podobne ako kampaň Viktora Janukovyča, bola založená na opozícii voči ukrajinizačnej politike Leonida Kravčuka. Podľa KMSI v roku 2001 považovalo 30,4 % obyvateľov Ukrajiny za svoj materinský jazyk ruštinu a ďalších 12,4 % obyvateľov považovalo za svoj materinský jazyk ukrajinčinu aj ruštinu. Podľa rozhodnutia Ústavného súdu Ukrajiny zo 14. 12. 1999 sa však udelenie štatútu "úradného" ruskému jazyku de facto zrovnoprávňuje so štatútom "štátneho jazyka", čo je porušením článku 10 Ústavy Ukrajiny, podľa ktorého je štátnym jazykom na Ukrajine ukrajinčina⁴⁰. Počas prezidentovania Viktora Juščenka štátna rétorika týkajúca sa statusu ukrajinského jazyka ho charakterizovala ako jazyk, ktorý potrebuje štátnu podporu a ochranu, ale v roku 2012 došlo k rýchlemu obratu v jazykovej politike na Ukrajine.

V roku 2010 považovalo 55 % ukrajinského obyvateľstva za svoj materinský jazyk ukrajinčinu, 32 % ruštinu a 11,1 % uviedlo oba jazyky ako materinské. Pokiaľ ide o etnické rozdelenie, v prvom roku prezidentovania Viktora Janukovyča sa 77% obyvateľov Ukrajiny označilo za Ukrajincov a 20,3% za Rusov. Dôležité je venovať pozornosť regionálnemu rozloženiu - na západe, severe a v strede Ukrajiny dosiahol počet občanov, ktorí sa identifikovali ako Ukrajinci, 92 - 95 %, zatiaľ čo na východe a juhu Ukrajiny sa tento počet výrazne líši: Na východe sa za Ukrajincov označilo 60,6 % obyvateľov a na juhu 56,7 % obyvateľov³³.

Regionálne špecifiká etnického a jazykového rozdelenia na Ukrajine sa využili na legalizáciu statusu ruského jazyka na Ukrajine. Vzhľadom na rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny nebolo možné udeliť ruštine oficiálny štatút, ale zákon "O základoch štátnej jazykovej politiky"⁴¹ z roku 2012 výrazne rozšíril používanie regionálnych jazykov: zákon nariadil rozvoj a podporu regionálneho jazyka v tých regiónoch, kde žije viac ako 10 % používateľov tohto jazyka. Vzhľadom na sociologické údaje, ktoré sme opísali, tento zákon de facto legalizuje a zvyšuje ruštinu na úradný jazyk, čím obchádza rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny.

Treba poznamenať, že jazykový zákon z roku 2012 alebo zákon Kolesničenka-Kivalova, ako sa mu začalo hovoriť v médiách, bol prvým základným jazykovým zákonom v histórii nezávislej Ukrajiny, keďže dovtedy platil zákon "O jazykoch v Ukrajinskej SSR", ktorý bol prijatý v roku 1989. Napriek aktívnej ukrajinizačnej politike za Leonida Kravčuka a Viktora Juščenka a oneskorenej ukrajinizácii za Leonida Kučmu sa Viktor Janukovyč stal prvým prezidentom nezávislej Ukrajiny, za ktorého prezidentovania sa uskutočnili zásadné zmeny v ukrajinskej jazykovej politike.

Je dôležité poznamenať, že rozdiely v identite inštrumentalizované v politickej oblasti v ukrajinskej spoločnosti sa neobjavili v spoločnosti v žiadnom konkrétnom období.

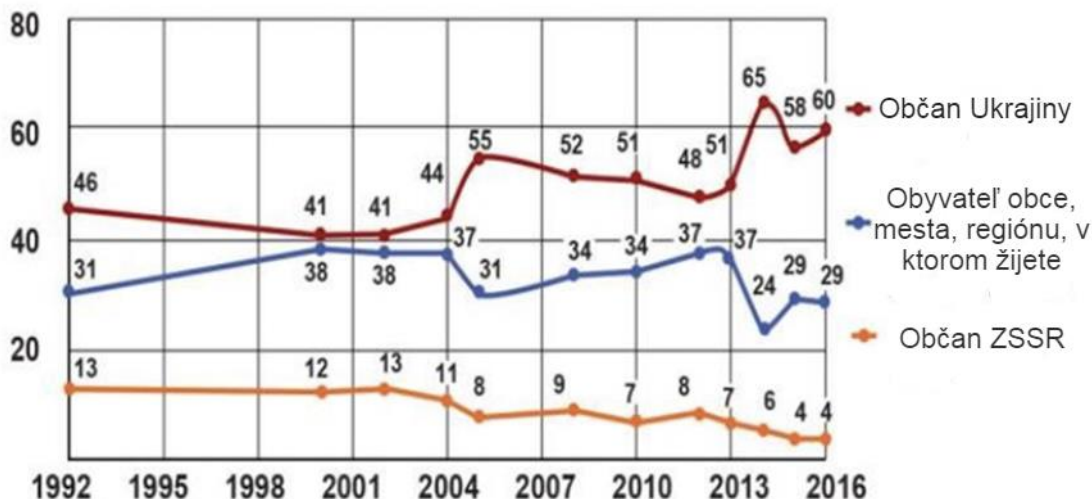
³⁹ RUDENKO, Hryhoriy. *Try kryzy Leonida Kuchmy*. Ukrajins'ka pravda, 2002 [elektronický zdroj]. [citované 18.3.2024] Dostupné na: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/18/2991160/>

⁴⁰ Rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny zo 14.12.1999 [elektronický zdroj]. [citované 24.3.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>

⁴¹ Zákon Ukrajiny o zásadách štátnej jazykovej politiky [elektronický zdroj]. [citované 24.3.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>

Do roku 2014 sa vzorce sebaidentifikácie občanov menili nepatrne a boli skôr stabilné, čo je potvrdením skutočnosti, že polarizácia verejnosti na základe etnických, jazykových, regionálnych charakteristík bola umelo antagonizovaná prostredníctvom politických technológií. Na podporu tohto tvrdenia môžeme uviesť graf dynamiky sebaidentifikácie občanov od Iryny Bekeškinovej z rokov 1992 až 2016³⁴:

Graf 1.1. Dynamika sebaidentifikácie občanov Ukrajiny v rokoch 1992-2016.

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov BEKESHKINA, Iryna. Vyrishal'nyy 2014-y: roz'yednav chy z'yednav Ukrainu?. In Transformatsiyi suspil'nykh nastroiv v umovakh protydyi ahresiyi Rosiyi na Donbasi: rehional'nyy vymir. Kyiv: Stylos, 2017. pp. 8–40. ISBN 9662399453

V prezentovanom grafe môžeme vidieť tri vektory kolektívnej identity ukrajinských občanov: národnú identitu, regionálnu (alebo miestnu) identitu a sovietskú identitu. Pozorujeme postupný rast národnej identity a postupný pokles významu sovietskej a regionálnej identity. Dôležité je, že prudké zmeny v dynamike sebaidentifikácie občanov prostredníctvom národných a regionálnych identít možno pozorovať v dvoch časových obdobiach, ktoré sa zhodujú s Oranžovou revolúciou v roku 2004 a Revolúciou Dôstojnosti v roku 2014.

Ako uvádza Volodymyr Kulik, počas prezidentských volieb v roku 2004 vyvolala kampaň Viktora Janukovyča jednoznačne orientovaná na východ protesty proti rozsiahlemu falšovaniu výsledkov druhého kola volieb, čo mohlo prispieť k Janukovyčovmu víťazstvu vo voľbách v roku 2004. Podľa Kulikovej analýzy počas Oranžovej revolúcie demonštranti nezdôrazňovali jazykový a regionálny aspekt, zdôrazňujúc, "že protesty boli namierené proti nedemokratickému režimu a Janukovyčovi ako jeho stelesneniu, a nie proti Janukovyčovým voličom sústredeným najmä v juhovýchodných regiónoch, ktorých vyzývali, aby sa pridali k radom údajne zjednoteného ľudu"³³. Ako vidíme z grafu, počas oranžovej revolúcie skutočne došlo k nárastu významu národnej identity, a to zo 44 % identifikácie ako občana Ukrajiny na 55 %, zatiaľ čo regionálna identita klesla z 37 % na 31 %.

Dôvodom Euromajdanu bolo odmietnutie vtedajšieho ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyča podpísať asociačnú dohodu s Európskou úniou. Spočiatku boli protesty charakterizované ako študentské, keďže väčšinu protestujúcich tvorili mladí ľudia, ale po násilnom rozohnaní demonštrantov Berkutom sa študentské protesty zmenili na celonárodné masové protesty⁴². Vzhľadom na Revolúciu Dôstojnosti 2013 - 2014 možno konštatovať nasledujúce osobitosti. Z jazykového hľadiska bolo 59 % účastníkov Revolúcie Dôstojnosti ukrajinsky hovoriacich, 16 % rusky hovoriacich, 24 % dvojazyčných⁴³. Základné dôvody Revolúcie Dôstojnosti sú tieto: boj proti zvýšenej miere korupcie, boj za európske smerovanie zahraničnej politiky Ukrajiny a brutálne policajné násilie voči demonštrantom. Výsledkom revolúcie Dôstojnosti bola zmena vlády v štáte, nástup proeurópskych síl k moci a podpísanie asociačnej dohody Ukrajiny s Európskou úniou⁴². Skutočnou výzvou postmajdanovskej vlády však bolo budovanie štátnosti na Ukrajine, obrana štátnej suverenity po ruskej agresii na východnej Ukrajine, anexii Krymu a plnohodnotnej vojne, formovanie národnej myšlienky a budovanie štátnosti na Ukrajine na demokratických princípoch. Kľúčovým prvkom postmajdanovskej agendy bola národná otázka - podpora národnej identity a formovanie národnej idey, ako aj zjednotenie spoločnosti polarizovanej v dôsledku politiky Viktora Janukovyča, takže politika identity sa stala jedným z kľúčových hodnotových základov verejnej politiky po Revolúcii Dôstojnosti a začiatku plnohodnotnej vojny vo februári 2022.

3.2 Vývoj jazykovej legislatívy na Ukrajine

Prvým jazykovým zákonom, ktorým sa budeme zaoberať, je jazykový zákon z roku 1989, ktorý stratil platnosť v roku 2012⁴⁴. Podľa tohto zákona je štátnym jazykom na Ukrajine ukrajinčina a Ukrajina zabezpečuje plný rozvoj a fungovanie ukrajinského jazyka vo všetkých oblastiach verejného života. Pokiaľ ide o iné jazyky, zákon stanovuje, že v miestach, kde žije väčšina občanov iných národností, sa v práci štátnych, straníckych a verejných orgánov, podnikov, inštitúcií a organizácií môžu popri ukrajinčine používať aj ich národné jazyky. Ak v danej lokalite žije viacero národností, ale žiadna z nich netvorí väčšinu, môže sa používať ukrajinský jazyk alebo "jazyk, ktorý akceptuje celé obyvateľstvo".

Z hľadiska komunikácie zákon definuje, že "občania majú právo obrátiť sa na štátne, stranícke, verejné orgány, podniky, inštitúcie a organizácie v ukrajinskom alebo inom pracovnom jazyku, v ruštine alebo v jazyku, ktorý strany akceptujú. Rozhodnutie o merite odvolania sa vyhotovuje v ukrajinskom alebo inom pracovnom jazyku orgánu alebo organizácie, na ktorú sa občan obrátil. Na žiadosť občana mu môže byť takéto rozhodnutie vydané v preklade do ruského jazyka". V oblasti vzdelávania je ukrajinčina definovaná ako hlavný jazyk vzdelávania, ale uznáva sa právo zriaďovať všeobecnevzdelávacie školy, v ktorých sa vzdelávacia a výchovná práca vykonáva v

⁴² SHVEDA, Yuriy - HO PARK, Joung. Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. In *Journal of Eurasian Studies*. SAGE Publications Inc, 2016, vol. 7. pp. 85-91. ISSN 1879-3665

⁴³ BEKESHKINA, Iryna. Shekspirivs'kyi sotsial'nyi Kosmos Maydanu. In *Filosofs'ka dumka*. Kyiv: Natsional'na akademiya nauk Ukrainy, 2016, vol. 4. pp. S 12-14. ISSN 2522-9338

⁴⁴ Zákon Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky o jazykoch v Ukrajinskej SSR [elektronický zdroj]. [citované 1.4.2024] Dostupné na : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>

jazyku spoločne určenom rodičmi žiakov. Štúdium ukrajinčiny a ruštiny je povinné vo všetkých všeobecnevzdelávacích školách. Pri prijímaní na vysoké školy majú uchádzači právo absolvovať prijímacie skúšky z ukrajinčiny aj ruštiny.

Vo všetkých oblastiach, ktoré sú uvedené v príslušnom zákone, je jazyková regulácia založená na rovnakom princípe: hlavným jazykom je ukrajinčina a v takých oblastiach, ako je veda, poštové a telegrafické služby, sú ruština a ukrajinčina rovnocenné. Ak však v osade prevláda iná národnosť, jazyk tejto národnosti sa používa vo všetkých týchto oblastiach.

Lada Biljaňuková definuje jazykový zákon z roku 1989 ako prvý pokus o normalizáciu hierarchického vzťahu medzi ruským a ukrajinským jazykom na Ukrajine tým, že uzákonil ukrajinčinu ako štátny jazyk na Ukrajine⁴⁵. Vzhľadom na obsah zákona, ktorého hlavné ustanovenia boli uvedené vyššie, je však jazykový zákon z roku 1989 skôr kompromisným riešením, ktoré zakotvilo ukrajinčinu ako hlavný jazyk, ale nevytvorilo základy pre posilnenie postavenia ukrajinčiny voči ruštine: právne je ukrajinčina hlavným jazykom, ale ustanovenia zákona uprednostňujú šírenie a rozvoj ruštiny v prevažne ruskojazyčných oblastiach Ukrajiny. Z dôvodu nedostatku politík a postupov zameraných na zvyšovanie jazykovo-kultúrneho kapitálu jazyka, pretože znalosť ukrajinského jazyka nemala v kultúrnom, politickom a hospodárskom živote primeranú prestíž kvôli právne zakotvenej ruštine ako alternatíve.

Ako sme uviedli v prvej časti tejto kapitoly, jazyková politika sa v skutočnosti až do roku 2012 realizovala najmä na administratívnej úrovni bez výraznejších systémových zmien. Počas prvých prezidentských volieb na Ukrajine došlo k politickému boju medzi Leonidom Kravčukom, predstaviteľom sovietskej nomenklatúry, a Vjačeslavom Černovolom, predstaviteľom nacionalistickej opozície. Podľa analýzy Vladimíra Kulika si Kravčuk po víťazstve v prezidentských voľbách z ideologického hľadiska prispôbil (alebo, ako hovorí Kulik, "ukradol program Ruhovi") program nacionalistickej opozície, vedený najmä potrebou upevniť štátnu suverenitu Ukrajiny a získať čo najväčšiu politickú nezávislosť od Kremľa, ale vzhľadom na Kravčukovu politickú závislosť od konzervatívneho parlamentu a odmietanie nacionalistickej opozície v niektorých regiónoch Ukrajiny a nedostatok skúsených nacionalistov v opozícii. Kravčukova rétorika tak mala nacionalistický charakter⁴⁶.

Keď sme v predchádzajúcej časti spomínali administratívny charakter ukrajinizačnej politiky pred revolúciou dôstojnosti, mali sme na mysli predovšetkým takéto opatrenia. Prvé pokusy o ukrajinizačnú politiku počas prezidentovania Leonida Kravčuka sa týkali náboženskej oblasti. Otázka autonómie ukrajinskej cirkvi a jej nezávislosti od Moskvy má korene v atamanskom období a bola aktualizovaná v UĽR v roku 1917, keď bola nastolená otázka derusifikácie ukrajinskej cirkvi z personálneho

⁴⁵ BILANIUK, Laada. Gender, Language Attitudes, and Language Status in Ukraine. In *Language in Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, vol. 32. p.50. ISSN 0047-4045

⁴⁶ KULYK, Volodymyr. *Ukrayins'kyj natsionalizm u nezalezhnyi Ukraini*. Kyiv: Tsentr doslidzhen' natsional'noyi bezpeky pry Natsional'nomu universyteti "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya", 1999. pp. 20-22, 29, 33. ISBN 966-508-217-5

hl'adiska, ako aj v súvislosti s prechodom na ukrajinčinu ako jazyk cirkevnej služby a cirkevnej správy⁴⁷. V čase vyhlásenia nezávislosti Ukrajiny v roku 1991 dominantnou cirkvou bola (a dlho zostala) Ukrajinská pravoslávna cirkev Moskovského patriarchátu. Ako poznamenáva Kulik, UPC (MP) "mala nielen podporu úradov, ale spoliehala sa aj na jazykovú a kultúrnu rusifikáciu a konfesiónalnu lojalitu či zotrvačnosť "východniarov" To znamená, že reagovala ... Ukrajinckú sovietskú identitu väčšiny obyvateľstva". Ako uvádza Kulik, v prvých rokoch existovali medzi ukrajinskými politikmi pokusy o zjednotenie "obnovenej" Ukrajinskej autokefálnej pravoslávnej cirkvi s UPC (MP), ktoré však narazili na odpor vedúcich predstaviteľov UAPC. Spočiatku malo oživenie Ukrajinskej autokefálnej pravoslávnej cirkvi širokú podporu medzi ukrajinskými politikmi, ale po tom, ako moskovský patriarchát odsúdil autokefálne smerovanie pravoslávnej cirkvi, oficiálny Kyjev zmenil rétoriku v prospech zjednotenia UAPCa UPC (MP). Tak vznikla tretia vetva ukrajinského pravoslavia - Ukrajinská pravoslávna cirkev Kyjevského patriarchátu, vytvorená z častí UAPC a UPC (MP), ktorá podľa Kulikinovej analýzy mala v Kravčukovej rétorike status "národnej" a právo na existenciu "zjednotenej" UAPC bolo odopreté⁴⁶.

Druhou oblasťou ukrajinizácie za Kravčukovho predsedníctva bolo školstvo. V roku 1992 sa začal program na prispôsobenie pomeru škôl s ukrajinským a ruským jazykom národnostnému zloženiu regiónu, ktorého cieľom bolo de facto zvýšiť počet škôl s ukrajinským jazykom. Tento proces mal v rôznych regiónoch Ukrajiny rôznu účinnosť a do veľkej miery závisel od postavenia miestnych rád voči centrálnej vláde na Ukrajine. Napríklad v Kyjeve klesol počet škôl s ruským jazykom z 88 % v roku 1987 na 8 % v roku 1993. Na východe a juhu Ukrajiny bol však tento proces oveľa pomalší. Napríklad v Doneckej oblasti viedlo nariadenie ministerstva školstva k protestom učiteľov a miestne úrady ho dokonca vyhlásili za neplatné⁴⁶.

Absencia systémových zmien v jazykovej legislatíve a účinok jazykového zákona z roku 1989 teda neprispeli k rozšíreniu ukrajinského jazyka, a to najmä z dôvodu jeho rovnocenného postavenia s ruštinou, neexistencie potreby znalosti ukrajinského jazyka na zastávanie verejných funkcií a pomerne nízkeho ekonomického potenciálu ukrajinského jazyka v súkromnom sektore.

Za prezidentovania druhého prezidenta Ukrajiny Leonida Kravčuka bola v roku 1996 prijatá nová ústava, podľa ktorej "štátnym jazykom na Ukrajine je ukrajinský jazyk. Štát zabezpečuje všestranný rozvoj a fungovanie ukrajinského jazyka vo všetkých sférach verejného života na celom území Ukrajiny. Na Ukrajine sa zaručuje slobodný rozvoj, používanie a ochrana ruského jazyka a iných jazykov národnostných menšín.... Používanie jazykov na Ukrajine je zaručené ústavou Ukrajiny a je určené zákonom²". Ako sme už uviedli vyššie, jedným z volebných sľubov Leonida Kučmu bolo udelenie statusu "úradného jazyka" ruštine, ale podľa vysvetlenia Ústavného súdu Ukrajiny⁴¹ sa status "úradný" rovná statusu "štátny jazyk", čo je v rozpore s Ústavou Ukrajiny. Podľa Larisy

⁴⁷ BOCIURKIW, Bohdan. Ukrainization Movements within the Russian Orthodox Church, and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. . In *Harvard Ukrainian Studies*. Harvard Ukrainian Research Institute, 1979, vol. 3, no. 1. pp. 92–111. ISSN 03635570

Masenko bolo prijatých niekoľko vládnych dokumentov na posilnenie postavenia ukrajinského jazyka na Ukrajine, najmä "O schválení komplexných opatření na všestranný rozvoj a fungovanie ukrajinského jazyka"⁴⁸, "O zmenách a doplnkoch k vyhláške kabinetu ministrov Ukrajiny z 8. septembra 1997"⁴⁹, ale žiadny z týchto programov nebol plne realizovaný. Masenko tiež upozorňuje na skutočnosť, že neboli zriadené žiadne inštitúcie, ktoré by mali právomoc monitorovať vykonávanie jazykovej legislatívy⁵⁰.

V roku 1996 Ukrajina podpísala Európsku chartu regionálnych alebo menšinových jazykov, ktorá bola ratifikovaná v roku 2003⁵¹. Ustanovenia charty sa týkajú týchto menšinových jazykov: bieloruština, bulharčina, gagauzčina, gréčtina, židovčina, krymsko-tatárčina, moldavčina, nemčina, poľština, ruština, slovenčina, rumunčina a maďarčina.

István Csernicskó a Scilla Fedinec zdôrazňujú, že otázka jazykov národnostných menšín na Ukrajine sa nevyhnutne mení na otázku situácie ruského jazyka na Ukrajine. Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov nedefinuje konkrétny pomer medzi národnostnými skupinami v regióne, za predpokladu, že sa dosiahne, jazyk národnostnej menšiny sa môže používať v práci miestnych alebo regionálnych orgánov verejnej správy a orgánov miestnej samosprávy. V charte sa uvádza, že jazyk národnostnej menšiny sa môže používať v štátnej správe a samospráve, súdnictve, školstve a médiách, ak počet osôb hovoriacich týmto jazykom "odôvodňuje takéto opatrenia"⁵². V roku 2006, počas premiérstva Viktora Janukovyča, príslušné ustanovenia Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov využili viaceré regionálne a miestne rady v južných a východných oblastiach Ukrajiny na udelenie štatútu ruského jazyka. Charta tak v skutočnosti umožnila podporiť štatút ruského jazyka vo viacerých regiónoch Ukrajiny. V septembri 2008 bol prijatý aj návrh zákona o štátnej službe, ktorého autorom bol Viktor Janukovyč, líder Strany regiónov, ako základ pre návrh zákona o štátnej službe, podľa ktorého osoby nastupujúce do štátnej služby musia ovládať štátny a ruský jazyk, ale rozhodnutie o prijatí tohto návrhu ako základu bolo v októbri 2008 zrušené⁵⁰.

Vo februári 2008, počas prezidentovania Viktora Juščenka, prezident podpísal dekrét o niektorých otázkach rozvoja štátnej jazykovej politiky⁵³, v ktorom uložil kabinetu ministrov Ukrajiny zvážiť vytvorenie kontrolného orgánu ústrednej výkonnej moci, ktorý by kontroloval realizáciu štátnej jazykovej politiky na Ukrajine, ale ako uvádza Larisa Masenko, tento príkaz nebol nikdy splnený⁵⁰.

⁴⁸ Uznesenie z 8. septembra 1997 N 998 „O schválení komplexných opatření na všestranný rozvoj a fungovanie ukrajinského jazyka“ [elektronický zdroj]. [citované 1.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF>

⁴⁹ Uznesenie z 21. júna 2000 č. 1004 „O zmenách a doplnkoch k uzneseniu kabinetu ministrov Ukrajiny z 8. septembra 1997“ N 998 [elektronický zdroj]. [citované 3.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2000-%D0%BF>

⁵⁰ MASENKO, Larysa. Movna polityka Ukrayiny v dobu nezalezhnosti. In *Narysy z sotsiolinhvistyky*. Kyiv: Kyievo-Mohylans'ka akademiya, 2010. pp. 143–158. ISBN 987-966-518-537-6 6

⁵¹ Zákon Ukrajiny o ratifikácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov [elektronický zdroj]. [citované 10.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-IV>

⁵² CSERNICKSKÓ, István - FEDINEC, Csilla. Four Language Laws of Ukraine. In *International Journal on Minority and Group Rights*. Brill, 2016, vol. 23. pp. 560–582. ISSN 13854879

⁵³ Vyhláška prezidenta Ukrajiny „O niektorých otázkach rozvoja štátnej jazykovej politiky“ [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146/2008>

Ako upozorňuje Vladimír Kulik, proeurópsky Viktor Juščenko počas svojho prezidentovania neurobil žiadne významné legislatívne kroky, aby vyriešil nejednoznačnosť jazykovej politiky, ktorú stanovil Leonid Kučma. Ako sme už vysvetlili v tejto časti, jazyková otázka sa stala symbolickým rozdelením polárnych politických síl - proeurópskych politických síl pri moci a prorúskej opozície vedenej "Stranou regiónov". V roku 2005 bolo zaregistrovaných 13 jazykových zákonov, ktorých cieľom bolo buď legalizovať status ruského jazyka na Ukrajine, alebo posilniť postavenie ukrajinského jazyka vo verejnej sfére. Prerokovanie všetkých týchto návrhov zákonov však bolo bez vysvetlenia odložené, v dôsledku čoho sa žiadny z nich nikdy neprejednával. Kulik konštatuje, že dialóg medzi znepriatelenými silami o kompromisnom riešení jazykovej otázky sa nikdy nezačal³³.

V roku 2006 bol prijatý zákon "O zmenách a doplneniach zákona Ukrajiny "O televíznom a rozhlasovom vysielaní"⁵⁴. Podľa tohto zákona "v celkovom objeme vysielania každej televíznej a rozhlasovej organizácie musí byť najmenej 50 % národného audiovizuálneho produktu alebo hudobných diel ukrajinských autorov alebo interpretov". (článok 9), televízne a rozhlasové organizácie musia vysielat' v štátnom jazyku, ale "vysielanie do určitých regiónov sa môže uskutočňovať aj v jazyku národnostných menšín kompaktne žijúcich na danom území" (článok 10). Legislatíva zároveň zaväzuje, že obsah v neštátnom jazyku musí byť sprevádzaný ukrajinskými titulkami a podiel vysielania v ukrajinskom jazyku musí predstavovať najmenej 75 % denného vysielacieho času. Od roku 2008 však podiel ruskojazyčného obsahu na popredných ukrajinských televíznych kanáloch predstavoval v priemere 49%⁵⁰.

V roku 2010 vyhral prezidentské voľby na Ukrajine proruský kandidát Viktor Janukovyč, ktorého Strana regiónov, vedená Janukovyčom, bola súčasťou bloku proruských opozičných síl pod vedením Juščenka. "Strana regiónov" aktívne kritizovala proukrajinskú jazykovú politiku ako "diskriminačnú" voči rusky hovoriacemu obyvateľstvu a, ako sme už uviedli, aktívne pripravovala návrhy zákonov, ktorých cieľom bolo legalizovať postavenie ruského jazyka na Ukrajine.

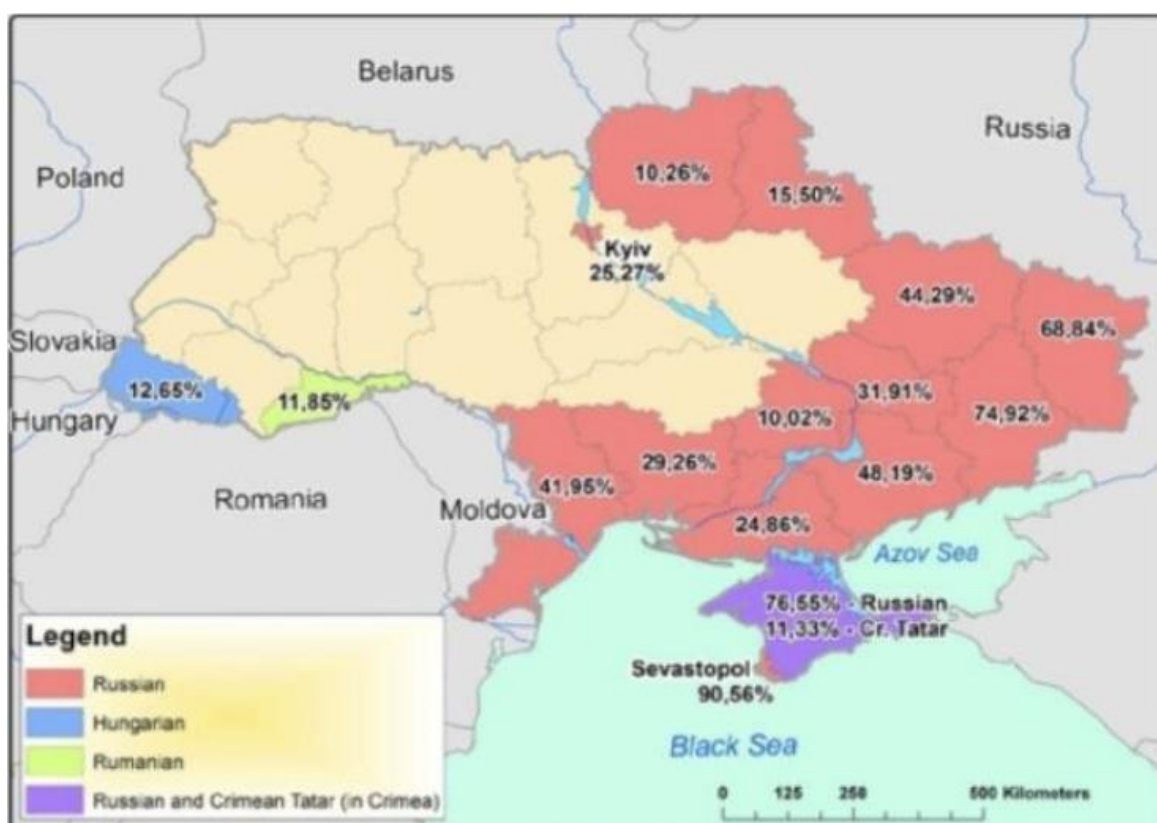
Na začiatku svojho prezidentovania Viktor Janukovyč vyhlásil neočakávané vyhlásenia o orientácii na posilnenie postavenia ukrajinského jazyka a posilnenie jeho úlohy ako jediného štátneho jazyka⁵⁵(103). Janukovyč sa stal prvým ukrajinským prezidentom, za ktorého prezidentovania boli zavedené zásadné zmeny v jazykovej politike na legislatívnej úrovni. V roku 2012 tak stratil platnosť zákon "O jazykoch v Ukrajinskej SSR", ktorý bol nahradený zákonom "O základoch štátnej jazykovej politiky"⁴¹. Podľa ustanovení tohto zákona je jediným štátnym jazykom na Ukrajine ukrajinčina, ale v štátnych orgánoch a orgánoch miestnej samosprávy sa musia používať jazyky národnostných menšín, ak počet zástupcov tejto menšiny dosahuje viac ako 10 %

⁵⁴ Zákon Ukrajiny o zmenách a doplneniach zákona Ukrajiny o televíznom a rozhlasovom vysielaní [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3317-15>

⁵⁵ Yanukovich vyznachyvsya shchodo yedynoyi derzhavnoyi movy. Holos Ameriky, 2010 [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2010-03-10-voa2-88422047/229741.html>

obyvateľstva regiónu. Regionálny jazyk sa teda musí používať v ústnom a písomnom styku príslušných orgánov a inštitúcií. Taktiež zákon zaručuje možnosť štúdia vo vzdelávacích inštitúciách na všetkých stupňoch v príslušnom jazyku národnostnej menšiny. István Csernicskó a Scilla Fedinec vizualizovali, ktoré regióny Ukrajiny majú podiel hovoriacich jazykom národnostnej menšiny nad hranicou 10 %, pričom červenou farbou sú označené regióny s viac ako 10 % hovoriacich ruským jazykom, modrou maďarským jazykom, zelenou rumunským jazykom, fialovou ruským jazykom a krymsko-tatárskym jazykom⁵²:

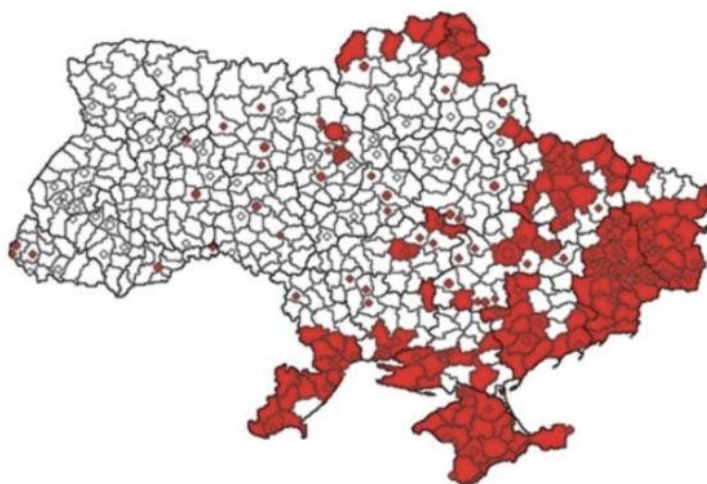
Obrázok 1.1. Regióny Ukrajiny s viac ako 10 % osôb hovoriacich jazykom národnostnej menšiny

Zdroj: CSERNICSKÓ, István - FEDINEC, Csilla. Four Language Laws of Ukraine. In *International Journal on Minority and Group Rights*. Brill, 2016, vol. 23. pp. 560–582. ISSN 13854879

Zákon tiež umožňuje používanie jazyka národnostnej menšiny v týchto orgánoch nielen na úrovni oblasti, ale aj na úrovni všetkých administratívnych jednotiek. Černyčko a Fedinec teda uvádzajú počet administratívno-územných jednotiek na celej Ukrajine, kde počet osôb hovoriacich po rusky presahuje 10 % z celkového počtu obyvateľov (vyznačené červenou farbou):

Obrázok 1.2: Administratívno-územné jednotky Ukrajiny, v ktorých počet osôb hovoriacich jazykom národnostnej menšiny presahuje 10 %

Zdroj: CSERNICSKÓ, István - FEDINEC, Csilla. Four Language Laws of Ukraine. In *International Journal on Minority and Group Rights*. Brill, 2016, vol. 23. pp. 560–582. ISSN 13854879

Z uvedených údajov vyplýva, že jazykový zákon z roku 2012 jednoznačne zvýhodňuje ruštinu na Ukrajine a de facto ju povyšuje na úroveň druhého úradného jazyka vzhľadom na počet regiónov a osád, kde by sa mala oficiálne používať ruština.

V oblasti masmédií podľa článku 24 časti 3 zákona "O zásadách štátnej jazykovej politiky" "televízne a rozhlasové organizácie Ukrajiny môžu podľa vlastného uváženia vysielat' v štátnom jazyku, regionálnych alebo menšinových jazykoch, jazykoch medzinárodnej komunikácie a iných jazykoch - v jednom alebo viacerých jazykoch"⁴¹. V skutočnosti teda podiel obsahu v ukrajinskom jazyku na hlavných televíznych kanáloch Ukrajiny predstavoval 22 - 31 % celkového vysielacieho času:

Graf 1.2. Rozdelenie obsahu podľa jazyka vysielania na kanáloch Inter, STB, 1+1, ICTV, NTV, Novy a 1. národnej televízie⁵⁶

⁵⁶ Movni kvoty na TB. Chomu «liberaly» ne pravi i varto zakhyshchaty bidnishe ukrayinomovne naselennya. Teksty, 2017 [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: https://texty.org.ua/articles/77555/Movni_kvoty_na_TB_Chomu_liberaly_ne-77555/

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov Movni kvoty na TB. Chomu «liberaly» ne pravi i varto zakhyshchaty bidnishe ukrajinomovne naselennya. Teksty, 2017 [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: https://texty.org.ua/articles/77555/Movni_kvoty_na_TB_Chomu_liberaly_ne-77555/

Počas prezidentovania Viktora Janukovyča tak možno pozorovať faktické posilnenie postavenia ruského jazyka na Ukrajine, podnietené legislatívnymi iniciatívami.

V roku 2018, štyri roky po úteku Viktora Janukovyča počas Revolúcie dôstojnosti, Ústavný súd Ukrajiny rozhodol, že zákon o zásadách štátnej jazykovej politiky nie je v súlade s Ústavou Ukrajiny, pretože ustanovenia tohto zákona "vytvárajú podmienky pre dominanciu regionálneho jazyka nad štátnym jazykom, selektívnu ochranu regionálnych alebo menšinových jazykov, udeľuje privilégia niektorým jazykovým skupinám (národnostným menšinám) a obmedzuje práva iných, čo má znaky diskriminácie a porušuje zásadu rovnosti občanov pred zákonom, a tiež nie je v súlade so zásadou právnej istoty - súčasťou právneho štátu, dáva miestnym zastupiteľstvám právo rozhodovať o uplatňovaní opatrení zameraných na používanie regionálnych alebo menšinových jazykov"⁵⁷.

V roku 2017, počas prezidentovania piateho prezidenta Ukrajiny Petra Porošenka, bol zaregistrovaný návrh zákona "O zabezpečení fungovania ukrajinského jazyka ako

⁵⁷ Rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny zo 28.02.2018 [elektronický zdroj]. [citované 15.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text>

štátneho jazyka", ktorý prezident Ukrajiny podpísal v roku 2019⁵⁸. Najnovší jazykový zákon, ktorý je v čase písania tohto textu platný, má riešiť jazykovú otázku, ktorá od získania nezávislosti Ukrajiny nestratila na aktuálnosti. V nasledujúcej časti budeme analyzovať súčasný jazykový zákon s cieľom zistiť, či je schopný "rozťať gordický uzol" jazykového problému na Ukrajine a či prispieva k stabilizácii jazykovej otázky a zníženiu polarizácie v spoločnosti.

3.3 Export z ukrajinského jazyka

Ukrajina nie je jedinou krajinou, ktorá má na trhu viac ako jeden jazyk. Je však jednou z mála krajín, ktorá nielenže nezvládla reguláciu, ale roky stavala štátny jazyk do pozície, ktorá mu znemožňovala konkurovať ruštine ako "menšinovému jazyku". Predovšetkým na vydavateľskom trhu existovala nezdravá konkurencia: trh otvorený pre ruských vydavateľov až do roku 2017 účinne odrádzal vydavateľov od prekladov svetových bestsellerov do ukrajinčiny, keďže všetky novinky boli dostupné v ruských dodávkach - prečo riskovať vydávanie v ukrajinčine? Dnes sa situácia zmenila, ale formovanie ukrajinského jazykového trhu zostáva pre ukrajinskú kreatívnu ekonomiku dosť bolestivou otázkou.

Nedávny výskum (2018)⁵⁹ zaznamenal nárast popularity ukrajinského jazyka medzi čitateľmi v porovnaní s rokom 2013. "Od roku 2014 sa ruský prezident Vladimir Putin náhodou stal veľkým propagátorom literatúry v ukrajinskom jazyku," výstižne píše⁶⁰ (111) korešpondentka Pilar Bonetová v denníku El País. Práve od anexie Krymu a vojny na východe hodnotenie všetkého ruského na Ukrajine výrazne kleslo a od roku 2017 oficiálny zákaz "dovozu kníh s protiukrajinským obsahom" výrazne obmedzil ruský export vo všeobecnosti⁶¹. Treba zdôrazniť, že táto legislatívna iniciatíva bola de iure zameraná na ochranu informačného priestoru, ale zároveň hrala v prospech komercializácie ukrajinského jazykového trhu.

V posledných rokoch pred vypuknutím totálnej vojny sa však situácia dramaticky zmenila: niektorí vydavatelia sa vracajú k vydávaniu kníh v ruštine, kníhkupci sa vracajú k ruským knihám, ktoré výrazne posunuli knihy ukrajinských vydavateľov v predaji, ruskí vydavatelia otvárajú svoje pobočky na Ukrajine (čo ukrajinské zákony nezakazujú). Čo z toho hrozí?

Po prvé, ukrajinskí vydavatelia ako jedno z hlavných kultúrnych médií stratia svoje pozície a znížia svoje príjmy. Po druhé, mnohonásobne sa zníži dopyt po odborníkoch

⁵⁸ Verchovna rada Ukrajiny. Návrh zákona o zabezpečení fungovania ukrajinčiny ako štátneho jazyka [elektronický zdroj]. [citované 18.4.2024] Dostupné na: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994

⁵⁹ Výskum: Yakoyu movoyu chytayut' i spilkuuyut'sya ukrayintsi. Ukrainian Reading and Publishing Data 2018 [elektronický zdroj]. [citované 18.4.2024] Dostupné na: <https://data.chytomo.com/knyzhka-za-tsinoyu-obidu-skilky-ukrayintsi-gotovi-platyty-za-chytannya-ukrayintsi-3/>

⁶⁰ 60) BONET, Pilar. The war reaches Ukrainian literature. El País, 2020 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: https://elpais.com/cultura/2020/03/12/babelia/1584010941_473686.html

⁶¹ 61) HNATYUK, V"yacheslav et al. Kryminal'ne chtyvo: yak knyzhkovyy rynok vidreahuvav na obmezheniya roslitu? Chytomo, 2019 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: <https://chytomo.com/kryminalne-chtyvo-iak-knyzhkovyj-rynok-vidreahuvav-na-obmezheniya-roslitu/>

pracujúcich s ukrajinským jazykom. Po nedostatku redaktorov, prekladateľov a dokonca aj autorov ukrajinského jazyka, ktorých prekabátila konkurencia, je to sklamanie. Po tretie, bez dostatočného množstva kvalitnej a relevantnej literatúry v ukrajinčine klesne úroveň čitateľskej gramotnosti, ktorá je už teraz nižšia ako priemer OECD v teste PISA, na úroveň, ktorá ohrozuje Ukrajincov ďalším vzdáľovaním sa od "európskeho vzdelávania". Po štvrté, Ukrajina, ktorá vynaložila herkulovské úsilie, aby sa stala zaujímavou pre zahraničie, stratí záujem zahraničných držiteľov práv, ktorí budú naďalej obchodovať s Ruskom, ktoré bude naďalej predávať ruskojazyčné publikácie na Ukrajine. To všetko bude znamenať stratu ukrajinského jazykového trhu. Ale je to naozaj také dôležité?

Ekonomia jazyka je relatívne nová oblasť ekonómie, ktorá spája rôzne disciplíny a skúma vplyv jazyka na ekonomiku v kontexte vytvárania prostredia pre podnikanie, jazyka ako aktíva a jazyka ako konkurenčnej výhody alebo v niektorých prípadoch obchodnej bariéry. Ekonomia jazyka je základom rozvoja jazykovej politiky vrátane štúdia jazykových obchodných trhov.

Ak sa na ukrajinčinu pozrieme v kontexte veľkých a malých jazykov, ukrajinčina je bez ohľadu na blízkosť ruského jazykového trhu malým jazykom podľa svetových štandardov, keď sa v rebríčku 100 najväčších svetových jazykov umiestnila na 44. mieste⁶² (33 miliónov rodených hovoriacich, pred rumunčinou, češtinou, gréčtinou a švédčinou, okrem iných). Ukrajinčina ako učený jazyk funguje v rámci krajiny (L2), ale v skutočnosti nežije za jej hranicami, čo je vo všeobecnosti typické pre miestne jazyky.

Podľa rôznych zdrojov je angličtina úradným jazykom v 55 krajinách. Druhým najrozšírenejším jazykom je francúzština, ktorá je uznaná na štátnej úrovni v 29 krajinách, arabčina v 26 krajinách, španielčina v 21 krajinách, portugálčina v 10 krajinách a nemčina v 6 krajinách. Toto rozdelenie však určuje len rozšírenosť medzi štátmi, a nie podľa počtu hovoriacich, kde sú na prvých miestach angličtina, čínština (mandarínčina), hindčina, španielčina a francúzština. Ruština, ktorá patrí medzi 10 najrozšírenejších jazykov na svete, za nimi príliš nezaostáva.

Zónovanie jazykových trhov nie je zakotvené v medzinárodných dohodách a upravuje sa len všeobecne vo Všeobecnom dohovore o autorských právach (UCC) a Bernskom dohovore o ochrane literárnych a umeleckých diel.

Právna úprava v každej krajine závisí od vnútroštátnych právnych predpisov. Vo vyspelých krajinách, kde nie sú ohrozené národné záujmy, kde existujú silné profesijné združenia a kde nie sú diskriminované kľúčové skupiny obyvateľstva, je prijateľné, aby združenia rokovali o rozdelení oblastí vplyvu, ktoré často diktuje trh. V krajinách, kde je vážnejší jazykový konflikt, je však regulácia na legislatívnej úrovni: Francúzsko sa preslávilo svojou politikou jazykového protekcionizmu v regiónoch, kde je francúzština druhým jazykom alebo konkuruje angličtine, Španielsko a Švajčiarsko vyvažujú štyri

⁶² GHOSH, Iman. Ranked: The 100 Most Spoken Languages Around the World. Visual Capitalist, 2020 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: <https://www.visualcapitalist.com/100-most-spoken-languages/?fbclid=IwAR050COMf-WKcm09pARjByiE1F2reYIejBb9oSRZtHm-Wtd9IkRC8CrZXrs>

jazykové trhy a v Kanade koexistujú dva jazyky na rovnakom základe, pričom "menší" jazyk je chránený a podporovaný.

Nie všetky krajiny si však dokázali zachovať svoje jazykové trhy. Susedné krajiny Ruskej federácie sa takmer všetky stali jej trhmi a stratili svoje jazykové trhy. Kazachstan patrí medzi niekoľko málo krajín, ktoré bojujú za jazykovú rovnoprávnosť a podporujú národný jazyk prostredníctvom knižných vydavateľstiev a médií, zatiaľ čo Bielorusko bojuje o svoj jazykový trh len v osobe "opozičných vydavateľov", ktorí podstupujú riziko vydávania publikácií v bieloruštine v mikrotitulácii. Je však veľmi ťažké konkurovať ruským vydavateľstvám: miliónové náklady umožňujú nižšie ceny publikácií dovážaných do Bieloruska prakticky bez prekážok, takže je ťažké predávať limitované vydania v bieloruštine za vyššiu cenu. Pozícia vydavateľstiev existujúcich v úzkom jazykovom priestore je rozhodne slabá: na domácom trhu aj ako medzinárodných partnerov.

Analýzou rôznych krajín sveta a výberom trhov, na ktorých sa bude výrobok predávať, možno pochopiť význam jazyka v hospodárstve, pretože z obchodného hľadiska platí, že čím viac je v danom jazyku rodených hovoriacich, tým viac výrobkov a služieb sa vyrába pre jeho používateľov. Napríklad obchod nikdy nepovažuje Nemecko za samostatný trh, nemecky hovoriace krajiny ako Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko a Lichtenštajnsko sa takmer vždy považujú za jeden trh. To isté platí aj pre anglicky hovoriace krajiny. Zvyčajne, ak je cieľom podniku predávať v USA, môže rovnako ľahko začať predávať v Kanade, Austrálii, Veľkej Británii a na Novom Zélande. Rovnako sa po rozpade ZSSR uvažovalo aj o postsovietskych krajinách, pretože všetky sú rusifikované, a preto sa výrobok lokalizovaný v ruštine mohol bez prekážok predávať nielen v Rusku, ale aj vo všetkých bývalých kolóniách - na Ukrajine, v Bielorusku, Moldavsku, Gruzínsku, Arménsku, Kazachstane, Uzbekistane, Turkménsku, Azerbajdžane atď.

Z obchodného hľadiska, t. j. z hľadiska peňažného zisku, sú hranice na politickej mape vždy druhoradé, obchodníci venujú hlavnú pozornosť jazyku, ktorým sa v danom regióne hovorí. Existujú anglicky hovoriace trhy, nemecky hovoriace trhy, španielsky hovoriace trhy, francúzsky hovoriace trhy a, samozrejme, rusky hovoriace trhy.

Pomocou nasledujúcich príkladov môžeme pochopiť, ako presne Ukrajina nedostatočne dostáva peniaze, pretože historicky bola ukrajinská ekonomika dlho ovplyvňovaná ruským jazykom, ktorý sa dlho a vytrvalo šírila na ukrajinskom území.

Ako príklad vzťahu medzi tržbami a príjmami z predaja filmov sme brali do úvahy údaje za rok 2021, keďže sme sa domnievali, že ide o najobjektívnejšie obdobie - zotavovanie svetovej ekonomiky po pandémie a hospodárstvo Ukrajiny, ktoré sa ešte nezrútilo po úplnej invázii začiatkom roka 2022. Každý filmový tvorca sa pri plánovaní premietania filmu v rôznych častiach sveta pozrie na krajiny s najrozšírenejšími jazykmi na svete. Prvý príklad sa týka Číny, ktorá má približne 1,5 miliardy obyvateľov, ak si aspoň 10 % obyvateľov kúpi lístok za 1 dolár, potom firma zarobí 150 miliónov dolárov len na premietaní jedného filmu v samotnej Číne. Čínsky trh bude zaujímavý pre nejednu firmu, takže aby bola firma konkurencieschopná, najmä pre film najlepších prekladateľov a hlasových hercov v Číne a firma zaplatí toľko, koľko čínski pracovníci žiadajú, nie toľko,

koľko chce firma zaplatiť. Taktiež pre veľké kasové zisky bude firma organizovať premiéry v najväčších mestách Číny, kam prídu hlavní herci filmu a tieto hviezdy budú bývať v hoteloch, kde nechajú peniaze na zaplatenie izieb, stravy, zaplata aj dopravu a ďalšie možné výdavky. Na prezentácie filmov si firma pozve najlepšie cateringové spoločnosti, ktoré zasa najímajú veľa čínskych pracovníkov na zabezpečenie všetkých týchto podujatí. A napriek všetkým investíciám do čínskej ekonomiky a vytváraníu pracovných miest bude pre firmu výhodné robiť takéto premietania v Číne, pretože potenciálny príjem z predaja pokryje všetky marketingové náklady. Len na porovnanie, príjmy z pokladníc v Číne za rok 2021 boli 6 065 906 999 USD⁶³, zatiaľ čo na Ukrajine za ten istý rok to bolo 62 155 842 USD (čo je 98-krát menej v porovnaní s Čínou)⁶³.

Ďalší príklad sa bude týkať krajín s menším počtom obyvateľov. Pre porovnanie, v Chorvátsku žijú približne 4 milióny ľudí, v Lotyšsku alebo Estónsku do 2 miliónov ľudí⁶⁴. A vo všetkých týchto krajinách sa v kinách filmy ani nedabujú do miestnych jazykov, vysielajú sa v pôvodnom jazyku s titulkami, t. j. miestni dabéri a zvukári nemajú takmer žiadnu prácu, pretože nie je potrebné filmy lokalizovať. Nie je potrebné lokalizovať filmy, pre producenta to nie je výhodné, pretože tieto trhy sú veľmi malé, chorvátsky, lotyšský alebo estónsky jazyk ovláda veľmi málo ľudí, a preto sa profesia dabingových hercov a zvukových režisérov v týchto krajinách veľmi aktívne nerozvíja.

Tretím príkladom je Ukrajina, ktorá má 40 miliónov obyvateľov⁶⁴, čo je už desaťkrát viac ako Chorvátsko a dvadsaťkrát viac ako Estónsko alebo Lotyšsko. Ukrajina je jedným z najväčších trhov na svete, je na 6. mieste v Európe a na 34. mieste na svete z hľadiska počtu obyvateľov⁶⁵. Samotný Kyjev má viac obyvateľov ako Moldavsko, celé Severné Macedónsko alebo celé Slovinsko. Ešte pred niekoľkými rokmi sa všetky filmy v ukrajinských kinách vysielali v ruštine, čo znamená, že všetky peniaze z prekladov a dabingu sa platili do Ruska, pretože tam sa robila práca, a potom sa filmy vysielali v bývalých kolóniách ZSSR. A čím väčší dopyt, tým väčšia ponuka. Toto je len malý príklad na základe kinematografie, aby si každý čitateľ tejto práce mohol všetko porovnať.

⁶³ Box Office Mojo. Yearly Box Office 2021 [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://www.boxofficemojo.com/>

⁶⁴ Data World Bank. Population 2021 [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://data.worldbank.org/>

⁶⁵ CIA(.gov). Population - 2021 World Factbook Archive [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2021/field/population/country-comparison>

Záver

Na základe analýzy a koncepčného chápania podstaty a povahy národa, ako aj historických, politických a sociálno-kultúrnych procesov na Ukrajine možno teda vyvodiť nasledujúce závery.

V prvom rade je potrebné uznať, že jazyková otázka na Ukrajine má hlboké historické dôsledky, ktoré majú významný vplyv na formovanie a rozvoj národnej identity. Procesy ukrajinizácie a rusifikácie uskutočnené v rôznych historických obdobiach zanechali stopy vo vedomí ukrajinského národa a formovali zložitú dynamiku jazykovej politiky.

V súčasnom kontexte je proces ukrajinizácie dôležitou súčasťou štátnej politiky zameranej na posilnenie a rozvoj národného sebavedomia a kultúrnej identity ukrajinského národa. Treba však brať do úvahy, že tieto procesy by sa mali uskutočňovať s rešpektom k právam všetkých etnických skupín a jazykových spoločenstiev, pričom by sa mali zohľadňovať ich kultúrne a historické špecifiká.

Treba tiež poznamenať, že prepojenie medzi ukrajinským jazykom a ukrajinským hospodárstvom je dôležité. Podpora ukrajinčiny ako štátneho a materinského jazyka prispieva k vytváraniu jednotného kultúrneho a informačného priestoru, ktorý prispieva k rozvoju hospodárstva, zvyšuje konkurencieschopnosť a posilňuje národnú bezpečnosť krajiny.

Pochopenie a analýza jazykovej politiky na Ukrajine si preto vyžaduje komplexný prístup a zohľadnenie rôznych sociokultúrnych a politických faktorov. To pomôže vypracovať účinné stratégie na posilnenie národného spoločenstva a zachovanie viacjazyčnosti ako dôležitého prvku kultúrnej a sociálnej rozmanitosti.

Zoznam použitej literatúry

- 1) YEVTUKH, Vladimir. *Etnopolityka v Ukrajini: pravnychyy ta kul'turolohichnyy aspekty*. Kyiv : Feniks, 1997. p. 210-215. ISBN 5-87534-171-8; KOTYHORENKO, Viktor. Do pytannya pro kontseptual'ni zasady etnonatsional'noyi polityky Ukrainy. In *Politychnyy menedzhment*. Kyiv: Tsentr sotsyal'nykh komunikatsiy, 2006, vol. 19, no. 4. p. 20-43. ISSN 2078-1873
- 2) Ústava Ukrajiny, kapitola 1, čl. 3, 5, 10 [elektronický zdroj]. [citované 15.1.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 3) ZHOVTOBRYUKH, Mykhaylo et al. Ukrainizatsiya. In *Ukrayins'ka mova : entsyklopediya*. Kyiv : Ukrajinska encyklopedija im. M.P. Bažana, 2000, 752 p. ISBN 966-7492-07-9. [elektronický zdroj]. [citované 15.1.2024] Dostupné na: <http://litopys.org.ua/ukrmova/um120.htm>
- 4) VYNNYCHENKO, Volodymyr. *Vidrodzhennya natsiyi Chapter 1*. Kyiv - Viden': Dzvin, 1920. p. 77. ISBN 9662186247
- 5) VERSTYUK, Vladyslav et al. *Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy*. 1. vydanie. Kyiv: Naukova dumka, 1996. p. 44, 70, 96-97. ISBN 966-00-0012-X
- 6) VERSTYUK, Vladyslav et al. Berezen' – lystopad 1917 roku: Dokumenty i materialy. In *Ukrayins'kyy natsional'no-vyzvol'nyy rukh*. Kyiv: Vydavnytstvo Oleny Telihi, 2003. p. 49, 279-284. ISBN 966-7018-70-9
- 7) VERSTYUK, Vladyslav et al. *Ukrayins'ka Tsentral'na rada: Dokumenty i materialy*. 2. vydanie. Kyiv: Naukova dumka, 1996. p. 330-335. ISBN 966-00-0011-1
- 8) BOYKO, Oleksandr. *Istoriya Ukrainy*. 1. vydanie. Kyiv: Akademiya, 1999. p. 356-358, 360. ISBN 978-966-580-497-0
- 9) BORYS'ONOK, Olena. Obhovorennya problem ukraïnizatsii vyshchym partiynym kerivnytstvom u 1922 – 1923 rr. In *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 2000, no. 4, p. 91. ISSN 0130-5247
- 10) LANOVYK, Bohdan - LAZAROVYCH, Mykola. *Istoriya Ukrainy*. 2. vydanie. Kyiv: Znannya-Pres, 2003. p. 383, 385, 386. ISBN 966-311-001-5
- 11) LOZYTS'KYY, Volodymyr. Polityka ukrainizatsiyi v 20-30-kh rokakh: istoriya, problemy, uroky. In *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 1989, no. №3. p. 47-48. ISSN 0130-5247
- 12) Zbierka zákonov a nariadení Robotníckej a roľníckej vlády Ukrajiny 1923, no. 29, p. 435, 430 [elektronický zdroj]. [citované 25.1.2024] Dostupné na:

<https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%97%D0%A3%D0%A0%D0%A0%D0%A1%D0%A3%D0%A3/1923>

- 13) DANYLENKO, Viktor. Ukrayinizatsiya: zdobutky i vtraty (20-30-ti roky). In *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky*. Kyiv: Naukova dumka, 1992, vol. 2. p. 82, 86, 87, 90, 91. ISSN 0869-2556
- 14) VASYL'CHUK, Hennadiy. Ukrayinizatsiya: pohlyad kriz' roky. In *Ridna shkola*. Kyiv: Ridna shkola, 1992, no. №1. p. 49. ISSN 0131-6788
- 15) SUKHOMLYNS'KA, Ol'ha et al. *Narysy istoriyi ukrayins'koho shkil'nytstva (1905-1933)*. Kyiv: Zapovit, 1966. p. 116, 167. ISBN 5-7707-1078-0
- 16) KUCHERUK, Oksana. Bil'shovyts'ka polityka ukrayinizatsiyi u 20-kh rokakh. In *Ridna shkola*. Kyiv: Ridna shkola, 1993, no. №10. p. 31. ISSN 0131-6788
- 17) Ústredný štátny archív vyšších orgánov a vlád. fond 11. operácia 20. spis 1977. list 77; fond 1. operácia 25. spis 1978. list 6; fond 1. operácia 20. spis 1997. list 85 [elektronický zdroj]. [citované 3.3.2024] Dostupné na: <https://tsdavo.gov.ua/>
- 18) STALIN, Iosif. Pis'mo I.V.Stalina sekretaryu TSK KP(b) Ukrainy L.M.Kaganovichu i drugim chlenam Politbyuro TSK KP(b)U o besede s narkomom prosveshcheniya Ukrainy A.YA. Shumskim. 26 aprelya 1926 g. In *Stalin I. V. Sochineniya*. Moskva: Politizdat, 1953, vol. 8. pp. 149-154. ISBN 999-00-1323809-0
- 19) CHEKHOVYCH, Valeriy. Derzhavno-pravovi pytannya ukrayinizatsiyi v 20-kh rokakh. In *Mynule Ukrayiny: vidnovleni storinky*. Kyiv: Naukova dumka, 1991. p. 115. ISBN 5-12-002902-7
- 20) The newspaper "*Holos Ukrayiny*" vid 13.09.1997. ISSN 1029-9157
- 21) MEYS, Dzheymys - SOLDATENKO, Valeriy. Natsional'ne pytannya u zhytti i tvorchosti Mykoly Skrypnyka. In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 1996, no. 3. p. 140. ISSN 0130-5247
- 22) KAS'YANOV, Heorhiy. Ukrayins'ka intelihentsiya v 1933 r. In *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky*. Kyiv: Naukova dumka, 1992, vol. 2. p. 97. ISSN 0869-2556
- 23) SUBTEL'NYI, Orest. *Ukrayina: Istoriya*. Kyiv: Lybid', 1991. p. 369. ISBN 5-325-00090-X
- 24) YEFIMENKO, Hennadiy. Zminy v natsional'niy politytsi TSK VKP(b) v Ukrayini (1932 – 1938 rr.). In *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. Kyiv: Naukova dumka, 2000, no. 4, p. 40, 43. ISSN 0130-5247

- 25) Kyjevský medzinárodný sociologický inštitút. Prieskum: Názory a pohľady obyvateľstva na vyučovanie ruštiny v školách s ukrajinským jazykom a udelenie autonómie nekontrolovaným územiám Donbasu v rámci Ukrajiny: marec 2019 [elektronický zdroj]. [citované 11.3.2024] Dostupné na: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=832&page=1>
- 26) KUZIO, Taras. Russian stereotypes and myths of Ukraine and Ukrainians and why Novorossiia failed. In *Communist and Post-Communist Studies*. Los Angeles: University of California Press, 2019, vol. 52, pp. 297-309. ISSN 0967-067X
- 27) KUZIO, Taras. Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis. In *Federal Academy for Security Policy*. Berlin: Security Policy Working Paper, 2016, vol. 20. pp. 1–5. ISSN 2366-0805
- 28) HARAN, Olexiy - PAVLENKO, Rostyslav. The Paradoxes of Kuchma's Russian Policy. In *PONARS Eurasia*. Ponars PolicyMemo, 2003, vol. 291, no. 1 [elektronický zdroj]. [citované 15.3.2024] Dostupné na: https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/pm_0291-0.pdf
- 29) Tomos dlya Ukrayiny: Vse, shcho treba znaty pro podiyy v Stambuli. Radio "Svoboda", 2019 [elektronický zdroj]. [citované 15.3.2024] Dostupné na: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-tomos-dli-ukrainy-vse-shcho-trebaznaty/29691914.html>
- 30) YAKOVENKO, Kateryna. Russia's Claim for 'Mother-of-Slavs' Status: Attempts to Manipulate Ukrainian Identity. In *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*. Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2015, vol. 24, no. 1-2. pp. 84–102. ISSN 13375482
- 31) AREL, Dominique. Language, Status, and State Loyalty in Ukraine. In *Harvard Ukrainian Studies*. Harvard Ukrainian Research Institute, 2017, vol. 35, no. 1. pp. 233–263. ISSN 03635570
- 32) STEPANENKO, Viktor. Identities and language politics in Ukraine: the challenges of nation-state building. In *Nation-building, ethnicity and language politics in transition countries*. Budapest: LGI Books, 2003. pp. 107–135. ISBN 963-9419-58-3
- 33) BESTERS-DIL'GER, Yuliane et al. *Movna polityka ta movna sytuatsiya v Ukrayini : analiz i rekomendatsiyi*. 2. vydanie. Kyiv: Kyyevo-Mohylyanc'ka akademiya, 2010. p. 12, 21, 30, 101. ISBN 978-966-518-547-5

- 34) BEKESHKINA, Iryna. Vyrishal'nyy 2014-y: roz"yednav chy z"yednav Ukrayinu?. In *Transformatsiyi suspil'nykh nastroyv v umovakh protydyi ahresiyi Rosiyi na Donbasi: rehional'nyy vymir*. Kyiv: Stylos, 2017. pp. 8–40. ISBN 9662399453
- 35) BESEMERS, John. Ukraine: A Sharp Turn Eastwards?. In *A Difficult Neighbourhood: Essays on Russia and East-Central Europe since World War II*. Australia: ANU Press, 2016. pp. 141–166. ISBN 1760460605
- 36) MOTYL, Alexander. Ukrainian Blues: Yanukovych's Rise, Democracy's Fall. In *Foreign Affairs*. Council on Foreign Relations, 2010, vol. 89, no. 4. pp.. 125–136. ISSN 0015-7120
- 37) HARAN, Olexiy. Polarizing the Country? YANUKOVYCH'S AUTHORITARIAN GAME BETWEEN RUSSIA AND THE EU ON THE EVE OF UKRAINE'S 2012 PARLIAMENTARY ELECTIONS. In *PONARS Eurasia. Ponars PolicyMemo*, 2012, vol. 204, no. 2. pp. 1-5 [elektronický zdroj]. [citované 18.3.2024] Dostupné na: <https://www.ponarseurasia.org/polarizing-the-country-yanukovych-s-authoritarian-game-between-russia-and-the-eu-on-the-eve-of-ukraine-s-2012-parliamentary-elections/>
- 38) KURINNYI, Oleksiy. Posylennya rusyfikatsiyi ta movnoyi polyaryzatsiyi ukrayins'koho suspil'stva U 2014–2016 RR .In *Mova: klasychno-moderne-postmoderne: zbirnyk naukovykh prats'*. Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2016, vol. 2. pp. 82-90. ISSN: 2522-9281
- 39) RUDENKO, Hryhoriy. Try kryzy Leonida Kuchmy. Ukrayins'ka pravda, 2002 [elektronický zdroj]. [citované 18.3.2024] Dostupné na: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/10/18/2991160/>
- 40) Rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny zo 14.12.1999 [elektronický zdroj]. [citované 24.3.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>
- 41) Zákon Ukrajiny o zásadách štátnej jazykovej politiky [elektronický zdroj]. [citované 24.3.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text>
- 42) SHVEDA, Yuriy - HO PARK, Joung. Ukraine's revolution of dignity: The dynamics of Euromaidan. In *Journal of Eurasian Studies*. SAGE Publications Inc, 2016, vol. 7. pp. 85-91. ISSN 1879-3665
- 43) BEKESHKINA, Iryna. Shekspirivs'kyi sotsial'nyy Kosmos Maydanu. In *Filosofs'ka dumka*. Kyiv: Natsional'na akademiya nauk Ukrainy, 2016, vol. 4. pp. S 12–14. ISSN 2522-9338

- 44) Zákon Ukrajinskej sovietskej socialistickej republiky o jazykoch v Ukrajinskej SSR [elektronický zdroj]. [citované 1.4.2024] Dostupné na : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8312-11>
- 45) BILANIUK, Laada. Gender, Language Attitudes, and Language Status in Ukraine. In *Language in Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, vol. 32. p.50. ISSN 0047-4045
- 46) KULYK, Volodymyr. *Ukrayins'kyi natsionalizm u nezalezhniy Ukrayini*. Kyiv: Tsentr doslidzhen' natsional'noyi bezpeky pry Natsional'nomu universyteti "Kyievo-Mohylyans'ka akademiya", 1999. pp. 20-22, 29, 33. ISBN 966-508-217-5
- 47) BOCIURKIW, Bohdan. Ukrainization Movements within the Russian Orthodox Church, and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church. . In *Harvard Ukrainian Studies*. Harvard Ukrainian Research Institute, 1979, vol. 3, no. 1. pp. 92–111. ISSN 03635570
- 48) Uznesenie z 8. septembra 1997 N 998 „O schválení komplexných opatrení na všestranný rozvoj a fungovanie ukrajinského jazyka“ [elektronický zdroj]. [citované 1.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF>
- 49) Uznesenie z 21. júna 2000 č. 1004 „O zmenách a doplnkoch k uzneseniu kabinetu ministrov Ukrajiny z 8. septembra 1997“ N 998 [elektronický zdroj]. [citované 3.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1004-2000-%D0%BF>
- 50) MASENKO, Larysa. Movna polityka Ukrajiny v dobu nezalezhnosti. In *Narysy z sotsiolinhvistyky*. Kyiv: Kyievo-Mohylyans'ka akademiya, 2010. pp. 143–158. ISBN 987-966-518-537-6
- 51) Zákon Ukrajiny o ratifikácii Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov [elektronický zdroj]. [citované 10.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-IV>
- 52) CSERNICKSKÓ, István - FEDINEC, Csilla. Four Language Laws of Ukraine. In *International Journal on Minority and Group Rights*. Brill, 2016, vol. 23. pp. 560–582. ISSN 13854879
- 53) Vyhláška prezidenta Ukrajiny „O niektorých otázkach rozvoja štátnej jazykovej politiky“ [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/146/2008>
- 54) Zákon Ukrajiny o zmenách a doplneniach zákona Ukrajiny o televíznom a rozhlasovom vysielaní [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3317-15>

- 55) Yanukovych vyznachyvsvya shchodo yedynoyi derzhavnoyi movy. Holos Ameryky, 2010 [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: <https://ukrainian.voanews.com/a/a-49-2010-03-10-voa2-88422047/229741.html>
- 56) Movni kvoty na TB. Chomu «liberaly» ne pravi i varto zakhyschaty bidnishe ukrayinomovne naselennya. Teksty, 2017 [elektronický zdroj]. [citované 12.4.2024] Dostupné na: https://texty.org.ua/articles/77555/Movni_kvoty_na_TB_Chomu_liberaly_ne-77555/
- 57) Rozhodnutie Ústavného súdu Ukrajiny zo 28.02.2018 [elektronický zdroj]. [citované 15.4.2024] Dostupné na: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18#Text>
- 58) Verhovna rada Ukrajiny. Návrh zákona o zabezpečení fungovania ukrajínčiny ako štátneho jazyka [elektronický zdroj]. [citované 18.4.2024] Dostupné na: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994
- 59) Výskum: Yakoyu movoyu chytayut' i spilkuyt'sya ukrayintsi. Ukrainian Reading and Publishing Data 2018 [elektronický zdroj]. [citované 18.4.2024] Dostupné na: <https://data.chytomo.com/knyzhka-za-tsinoyu-obidu-skilky-ukrayintsi-gotovi-platyty-za-chytannya-ukrayintsi-3/>
- 60) BONET, Pilar. The war reaches Ukrainian literature. El País, 2020 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: https://elpais.com/cultura/2020/03/12/babelia/1584010941_473686.html
- 61) HNATYUK, V"yacheslav et al. Kryminal'ne chtyvo: yak knyzhkovyy rynek vidreahuvav na obmezheniya roslitu? Chytomo, 2019 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: <https://chytomo.com/kryminalne-chtyvo-iak-knyzhkovyj-rynek-vidreahuvav-na-obmezheniya-roslitu/>
- 62) GHOSH, Iman. Ranked: The 100 Most Spoken Languages Around the World. Visual Capitalist, 2020 [elektronický zdroj]. [citované 20.4.2024] Dostupné na: <https://www.visualcapitalist.com/100-most-spoken-languages/?fbclid=IwAR050COMf-WKCm09pARjByiE1F2reYIejBb9oSRZtHm-Wtd9IkRC8CrZXrs>
- 63) Box Office Mojo. Yearly Box Office 2021 [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://www.boxofficemojo.com/>
- 64) Data World Bank. Population 2021 [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://data.worldbank.org/>

65) CIA(.gov). Population - 2021 World Factbook Archive [elektronický zdroj]. [citované 22.4.2024] Dostupné na: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/about/archives/2021/field/population/country-comparison>